

Legal Studies Research Paper Series

UNIVERSITY OF
CAMBRIDGE

Faculty of Law

PAPÍRSZÁMLA
SZÁM. 24/2018
MÁRCIUSI 2018

Szuverenitás, elsőbbség és a common law alkotmány Mit tanultunk az EU-tagságból?

Mark Elliott

A Cambridge-i Egyetem Jogi Karának Jogi Tanulmányok Kutatási Tanulmányok sorozatáról további információk a <http://www.law.cam.ac.uk/ssrn/> oldalon található.

Szuverenitás, elsőbbség és a common law alkotmány: Mit tanultunk az uniós tagságból?

Mark Elliott*

Amikor az Egyesült Királyság európai uniós tagságának jogtörténetét megírják, azt valószínűleg az Egyesült Királyság legfelsőbb bíróságának két meghatározó döntése fogja lezárni: a Lordok Háza fellebbviteli bizottságának a *Factortame*¹ ügyben hozott ítélete és a Legfelsőbb Bíróságnak a *Miller-ügyben hozott* ítélete.² Mindegyik a maga módján megvilágítja a brit alkotmányt: vagy azzal foglalkozik, hogy alkotmányos szempontból mit jelentett az EU tagállamává válni, vagy azzal, hogy ez a tagság mivel járt, és milyen jogi és alkotmányos következményei lesznek a kilépésnek. Mindegyik ügy középpontjában az uniós jog természetével és státuszával kapcsolatos kérdések állnak az Egyesült Királyság belső jogrendszeréhez képest. És bár a *Miller-ügy a Factortame-hez* hasonlóan nem foglalkozik közvetlenül az uniós jog elsőbbségének doktrínájával, az uniós jog természetével és státuszával kapcsolatos kérdések az Egyesült Királyság jogrendszerén belül mégis központi szerepet játszanak a *Miller-ügyben felmerülő* kérdések szempontjából. Bár a Parlament szuverenitásának és az uniós jog elsőbbségének elvei közötti kapcsolat talán a legégetőbb a tagság által felvetett alkotmányos kérdések közül, e kapcsolat pontos természete még mindig korántsem egyértelmű.

Azáltal, hogy az uniós elsőbbség konstrukcióját bevezették egy olyan jogrendszerbe, amelyet a jogalkotás elsőbbségének elve jellemez - és ezzel egy olyan helyzetet teremtettek, amely legalábbis első pillantásra klasszikus "mozdíthatatlan tárgy - ellenállhatatlan erő" problémának tűnik -, az uniós tagság arra kényszerítette az Egyesült Királyság közjogászait, hogy hosszasan és alaposan átgondolják a hazai jogrend természetét. De legalább annyira érdekes, mint az e kérdések által generált *válaszok, az a mód, ahogyan a kérdésekkel szembenéznek, beleértve a bizonytalanság mértékét, amelyet a valóban alapvető alkotmányos kérdésekkel kapcsolatban hagytak fennmaradni. Ebben az értelemben az Egyesült Királyságnak az EU-val való kapcsolata rávilágít a brit alkotmány mélyen pragmatikus jellegére, amelynek értelmében az alapvető kérdésekkel csak akkor és olyan mértékben szembesülnek, amikor és amilyen mértékben ez a szembesülés feltétlenül szükséges. Fennáll azonban annak a veszélye, hogy a pragmatizmus iránti ilyen erős elkötelezettség olyan mértékű elméleti ambivalenciát eredményez - és leplez -, amely rendkívül problematikusvá válik, amikor nehéz kérdések merülnek fel, mint például *Miller* esetében.³*

---

* Nagyon hálás vagyok Eirik Bjorge-nak, Jack Williamsnek és Alison Youngnak a fejezet egy korábbi tervezetéhez fűzött felbecsülhetetlen értékű megjegyzéseikért.

¹ *R kontra Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd (No 1)* [1990] 2 AC 85 ("*Factortame (No 1)*"); *R kontra Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd (No 2)* [1991] 1 AC 603 ("*Factortame (No 2)*").

² *R (Miller) kontra Secretary of State for Exiting the European Union* [2017] UKSC 5, [2017] 2 WLR 583 ("*Miller*").

³ Ennek a rendkívül pragmatikus megközelítésnek a további tárgyalását lásd P Craig, "Miller, EU Law and the UK" (ebben a kötetben). Ezt a pontot nem szabad túlhangsúlyozni. Az ebben

a fejezetben vizsgált bírói viták egy része *obiter*, és ebben az értelemben bizonyos fokú joggyakorlatról tanúskodnak.

Ebben a fejezetben ezeket a kérdéseket - vagyis az uniós elsőbbségnek a hazai alkotmányos rendszerben való érvényesülésével kapcsolatos érdemi kérdéseket és az e kérdések kezelésének módjával kapcsolatos tágabb kérdéseket - együttesen vizsgálom. Ennek során különös figyelmet fordítok arra a kérdésre, hogy az Egyesült Királyság alkotmánytörténetének ez az epizódja csak konkrét tanulságokat ad-e az uniós jog befogadásának módjáról - olyan tanulságokat, amelyeknek nem vagy csak kevésbé lesz jelentősége, ha egyáltalán lesz, amikor vagy ha az Egyesült Királyság teljesen kilép az EU-ból -, vagy olyan tartósabb tanulságokat, amelyek még jóval a kilépés után is relevánsak maradnak. Azzal érvelek, hogy az utóbbi típusú tanulságok azok, amelyeket a hazai és az európai jogrendek között az elmúlt fél évszázadban fennálló kapcsolat megértésére tett kísérletekből le lehet vonni. Ugyanakkor azt is állítom, hogy e tanulságok levonása olyan mértékű feltételezéssel és következtetéssel jár, amely sokat elárul arról, hogy az Egyesült Királyságban milyen módon néznek (és nem néznek) szembe alapvető alkotmányos kérdésekkel. Az Egyesült Királyság európai tartózkodása így - de csak bizonyos mértékig - árulkodó a hazai alkotmány lényegéről. És amennyiben *nem annyira leleplező, mint amennyire az*, a homályosság, amellyel találkozunk, nem egyszerűen a lényeg elfedésére szolgál, hanem valami sokkal zsigeribb dolog megvilágítására: nevezetesen, hogy a brit alkotmánybíráskodásban - legalábbis a legnagyobb kérdésekben - a konstruktív kétértelműség előnyben részesül a fogalmi egyértelműséggel szemben.⁴

I. A *Factortame* és a brit módszer

Az alkotmányosság brit megközelítése leginkább úgy írható le, hogy "csináld és javítsd". A problémákat inkább akkor oldják meg (ha egyáltalán), amikor felmerülnek, ahelyett, hogy előre látnák és stratégiai tervezéssel elhárítanák őket. Az alkotmány képlékenysége úgy működik, hogy a hosszú távú tervezéstől eltérően ösztönzi a gördülő, próba-szerencse reformot. És a "működőképesség" fontosabb, mint az elméleti rendezettség és rendszerezés.⁵ A nagy alkotmányos kérdések ateoretikus megközelítésének kevés jobb vagy fontosabb példája lehet, mint a Lordok Házának a *Factortame* (2. sz.) ügyben hozott ítélete.⁶ 30 évvel később talán könnyű figyelmen kívül hagyni annak a lépésnek a jelentőségét, amelyet a Law Lords ebben az ügyben tett, amikor úgy döntöttek, hogy kiadhatnak és ki is adnak egy ideiglenes végzést, amely elrendeli, hogy a korona minisztere ne alkalmazza egy parlamenti törvény rendelkezéseit. De mindezek ellenére az idő és a megszokás talán arra szolgálhatott, hogy az úttörő lépés látszólag hétköznapiak tűnjön - gondoljunk csak bele például,

---

hajlandóság a még nem élő alkotmányos problémákra való reflektálásra és azok megelőzésére. Ez azonban nem változtat azon az általános tendencián, hogy az Egyesült Királyságban csak szükség esetén és néha sajnálatos módon véletlenül vagy kétértelműen néznek szembe az ilyen problémákkal.

⁴ A *Miller-ügy* vitathatatlanul az ilyen kétértelműség tanulmánya, részben, de nem kizárólag az uniós jog hazai jogállásának ambivalens jellemzésének köszönhetően. A vélemények megoszlanak a Miller-többség által elfogadott, vitathatatlanul kevésbé technikai, inkább "tartalmi" vagy "alkotmányos" ítélezési megközelítés megfelelőségéről. Vö. például R Ekins és G Gee, "Miller, Constitutional Realism and the Politics of Brexit" és AL Young, "Miller and the Future of Constitutional Adjudication" (mindkettő ebben a kötetben).

⁵ Nyilvánvaló példa erre az a tény, hogy a "nyugat-lothiai kérdéssel" nem a decentralizációs rendezések tervezésekor foglalkoztak az 1990-es évek végén, hanem csak akkor, amikor ezt politikailag célszerűnek tartották, majdnem 20 évvel később, az alsóház állandó ügyrendjének módosításával, hogy lehetővé tegyék az "angol szavazatokat az angol törvényekre".

⁶ *Factortame (2. sz.)* (1. sz.).

a *Benkharbouche-ügyben* ⁽⁷⁾ az elsődleges jogszabályok alkalmazásának mellőzésének visszafogott módját, valamint azt a laza (és megkérdőjelezhető) módot, ahogyan a Legfelsőbb Bíróság a HS2-ügyben ⁽⁸⁾ a mellőzés és az érvénytelenség fogalmait mellőzte - a *Factortame* alkotmányos jelentősége valójában változatlan.

Nehéz vitatni, hogy a Lordok Háza *Factortame-ügyben* hozott ítélete jogi mérföldkő volt és marad. Az abban foglalt érvelés azonban szembetűnő, mivel nem foglalkozott részletesen a szóban forgó alkotmányos kérdésekkel.⁹ Igaz, hogy a *Factortame* (2. sz.) ügyben Lord Bridge elismerte az ügy "tárgyának fontosságát", és ezzel a műfaj paradigmájává vált.¹⁰ Azt is megjegyezte, hogy az Európai Bíróság ítélete, amelyet a Lordok Háza által a *Factortame* (1. sz.) ügyben benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelemre válaszul hozott, és amely megerősítette, hogy a tagállamok bíróságai felülbírálhatják a nemzeti jogot az uniós jog szerinti jogok védelme érdekében, nyilvános kritikát váltott ki, többek között azt sugallta, hogy "ez egy közösségi intézmény újszerű és veszélyes beavatkozása az Egyesült Királyság parlamentjének szuverenitásába".¹¹ Lord Bridge azonban a továbbiakban azt mondta, hogy az uniós jog elsőbbsége "az Európai Bíróság joggyakorlatában már jóval az Egyesült Királyság Közösséghez való csatlakozása előtt is megalapozott volt"; hogy (ebből következően) "a Parlament szuverenitásának bármilyen korlátozását is fogadta el, amikor az 1972. évi Európai Közösségekről szóló törvényt elfogadta, az teljesen önkéntes volt"; és hogy ez a törvény világossá tette, hogy "az Egyesült Királyság bíróságának kötelessége, hogy a jogerős ítélet meghozatalakor felülbírálja a nemzeti jog bármely olyan szabályát, amely ellentétben áll a közösségi jog bármely közvetlenül végrehajtható szabályával".¹² És korábban, a *Factortame* (No 1) ügyben Lord Bridge hangsúlyozta, ismét egyértelműen a Parlamentre mutatva, hogy az 1972. évi törvény 2. szakaszának (4) bekezdése értelmében az 1998. évi kereskedelmi hajózási törvény vitatott rendelkezései csak "a vonatkozó uniós jogra figyelemmel" hatályosak.¹³

Mindez kétségtelenül ügyes igazságügyi politikai gyakorlat volt, nem utolsósorban a *Factortame* ügy tényállása által felvetett konkrét kérdések ellentmondásos jellege, valamint az általánosabb érzékenységek fényében, amelyeket az uniós jognak a parlamenti törvénnyel szembeni bírósági elsőbbsége elkerülhetetlenül felvet. Ami azonban a *Factortame-ből* hiányzik, az az, hogy érdemben megpróbáljon foglalkozni a szükségszerűen felmerülő mélyebb alkotmányos kérdésekkel. Lord Bridge ítélete a *Factortame* (2. sz.) ügyben, akárcsak Lord Goff és Lord Jauncey ítéletei, kizárólag technikai kérdésekre összpontosított, arra vonatkozóan, hogy a korona (minisztereivel) szemben rendelkezésre áll-e ideiglenes intézkedés iránti jogorvoslat, és ha igen, milyen körülmények között. Az a tény, hogy az ilyen jogorvoslat kibocsátása - amelyet, mint ismeretes, a Law Lords a későbbiekben meg is tett - a bíróságok számára

---

⁷ *Benkharbouche kontra Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs* [2017] UKSC 62, [2017] 3 WLR 957.

⁸ *R (HS2 Action Alliance Ltd) kontra Secretary of State for Transport* [2014] UKSC 3, [2014] 1 WLR 324, [206] pont (Lords Neuberger és Mance ítélete, amellyel a többi bíró egyetértett) ("HS2").

⁹ Ugyanez igaz a Lordok Háza korábbi, *Factortame* (1. sz.) ügyben hozott ítéletére (1. sz.).

¹⁰ *Factortame* (2. sz.) (1. sz.), 658. o.

¹¹ *ibid.*, 658. o.

¹² *ibid.*, 658-9.

¹³ *Factortame* (1. sz.) (1. sz.) 140. pont.

egy parlamenti törvény alkalmazásának elodázása alig több, mint a peres eljárás háttérének egy része.

Az ilyen lépés által felvetett alapvető alkotmányos kérdések, beleértve a parlamenti szuverenitás doktrínájára gyakorolt hatásokat is, így nagyrészt érintetlenül maradtak. Ehelyett Lord Bridge, akinek ítélete egyedülálló módon *egyáltalán* foglalkozott ezekkel a kérdésekkel, megelégedett annak hangsúlyozásával, hogy a Parlament tudta, mire vállalkozik, amikor az Egyesült Királyság uniós csatlakozását lehetővé tevő jogszabályokat hozott, és hogy a tagság következményei - beleértve az uniós elsőbbség elvének elfogadását - ebből a szemmel látható döntésből következtek. A pragmatizmus, amellyel ez a megközelítés átüt, annyira nyilvánvaló, hogy aligha kell rámutatni. Őlordsága nyilvánvalóan és kétségtelenül ésszerűen kész volt elfogadni, hogy a Parlamentnek sikerült elérnie azt, amit az 1972. évi Európai Közösségekről szóló törvény (European Communities Act 1972, a továbbiakban: ECA) megalkotásával el akart érni, és hogy az uniós jog ezáltal olyan belső jogi státuszt kapott, amely összhangban van azzal, hogy az Egyesült Királyság teljesíti a Szerződésből eredő tagállami kötelezettségeit. Arról azonban, hogy alkotmányelméleti szempontból *hogyan* alakult ki ez a helyzet, a *Factortame* nagyrészt hallgatott.

Az Egyesült Királyságnak az EU-ból való kilépése és a *Millerben a Factortame-ben* alig érintett alkotmányos kérdéseknek szentelt figyelem alkalmat ad arra, hogy újra átgondoljuk ezeket a kérdéseket. Ez különösen arra késztet, hogy elgondolkodjunk azon, milyen tanulságokat vonhatunk le az Egyesült Királyság alkotmányának az elmúlt öt évtizedben az uniós joghoz való alkalmazkodásra tett kísérleteiből, és különösen az elsőbbségi doktrínából, amely egyesek szerint a parlamenti szuverenitás halálhírét keltette. Amint azonban a fejezet további részében kifejtem, a történetek ilyen módon történő jellemzése sem elméletileg nem szükséges, sem empirikusan nem pontos. Ez a következtetés önmagában is fontos, ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy az Egyesült Királyság alkotmánya hogyan reagált az uniós tagság jelentette sajátos kihívásokra. A következtetés jelentősége azonban ennél messzebbre mutat, mivel azt sugallja, hogy az Egyesült Királyság és az EU jogának kölcsönhatása a hazai alkotmány olyan aspektusait világította meg, amelyek tartós jelentőséggel bírnak, és amelyek így nem csupán egy különálló és egzotikus jogrendszerrel való átmeneti és hamarosan véget érő kalandozás tárgyai.

II. Elárasztotta a "beáramló áradat"?

Az Egyesült Királyság és az EU joga közötti kapcsolat értelmezése - legalábbis részben - attól függ, hogy milyen szemszögből vizsgáljuk a kérdést.¹⁴ E tekintetben kulcsfontosságú kérdés, hogy a kapcsolatot hazai vagy uniós prizmán keresztül kell-e vizsgálni. Az elfogadott megközelítéstől függően vagy arra a következtetésre juthatunk, hogy az uniós jog elsőbbségének doktrínája olyasvalami, aminek a Parlament szuverenitása köré kell illeszkednie (és ezért esetleg engednie kell neki), vagy pedig arra, hogy a Parlament szuverenitásának összhangba kell kerülnie az uniós jog elsőbbségével (és ezért esetleg engednie kell neki). E nézőpontok egyike sem feltétlenül helyes vagy helytelen, és nem biztos, hogy létezik egyetlen "helyes" válasz a következő kérdésre: "Mi történik, ha az uniós és az Egyesült Királyság joga ütközik?". Képzeljünk el például egy olyan törvényt az Egyesült Királyság parlamentjétől, amely egyértelműen és kifejezetten nem áll összhangban az uniós joggal, és amely egyértelműen és kifejezetten

---

¹⁴ Ezt az elképzelést máshol részletesebben is megvizsgáltam: M Elliott, "The principle of

parliamentary sovereignty in legal, political and constitutional perspective" in J Jowell, D Oliver and C O'Conneide (eds), *The Changing Constitution*, 8th edn (Oxford, Oxford University Press, 2015).

az uniós jognak az ECA 2. szakaszának (4) bekezdése által biztosított elsőbbséget.¹⁵ Egy ilyen jogszabály egyértelműen az uniós jog megsértését jelentené az Egyesült Királyság számára, és nemzetközi jogi következményekkel járna az Egyesült Királyságra mint tagállamra nézve. Mindebből azonban nem *feltétlenül* következik, hogy a szóban forgó parlamenti törvény a belső alkotmányjog szempontjából nem lenne más, mint teljes mértékben érvényes és végrehajtható. Az, *hogy* a törvény uniós joggal való összeegyeztethetlensége milyen belföldi jogi következményekkel járna, az Egyesült Királyság alkotmányos joga szerinti helyzettől függ.¹⁶ A különböző módok, amelyekkel a hazai alkotmányjog reagálhatott volna az uniós tagság követelményeire, három nagy lehetőségre bonthatók, amelyeket egy spektrum pontjaiként lehet elképzelni.

Először is, a hazai jog válasza lehetett volna a hajthatatlanság. A Lordok Háza a *Factortame-ügyben például* azt mondhatta volna, hogy az EU elsőbbségi doktrína és az ECA 2. szakaszának (4) bekezdése mind szép és jó, de az Egyesült Királyság bíróságainak elsődleges feladata, hogy érvényt szerezzenek a Parlament akaratának legfrissebb kifejezésének, és hogy az 1988-as Merchant Shipping Actben meghatározott rendszert ezért érvényre kell juttatni, függetlenül attól, hogy az összeegyeztethető-e az uniós joggal, és annak ellenére, hogy a Parlament 1972-ben az ECA-ban bármit is mondott az uniós jognak a nemzeti joggal szembeni státuszáról. Egy ilyen válasz azonban a hazai alkotmányos rend és a parlamenti szuverenitás fogalmának nagyon merev értelmezését feltételezte volna. Hatalmas gyakorlati nehézségeket okozott volna az is, ha az Egyesült Királyság bíróságai készségesen hajlandók lettek volna úgy értelmezni és érvényre juttatni a belső jogot, hogy az Egyesült Királyság megszegje nemzetközi kötelezettségét. Ezért nem meglepő - nem utolsósorban a már említett, mélyen pragmatikus megközelítés fényében, amelyet az Egyesült Királyságban az alapvető alkotmányos kérdésekben általában alkalmaznak -, hogy a Lordok Háza a *Factortame-ügyben* nem fogadott el ilyen álláspontot.

Ha az előzőek a spektrum egyik végén helyezkednek el, akkor egy második lehetőség egy köztes pozíciót foglal el. E nézet szerint az uniós jog státusza az Egyesült Királyságban továbbra is a hazai alkotmányjog kérdése, de ez utóbbi elég rugalmasan fogalmazódik meg ahhoz, hogy az uniós jognak legalább bizonyos fokú elsőbbséget biztosítson az összeegyeztethetetlen hazai jogszabályokkal szemben. Valójában ezt a megközelítést fogadták el, bár ez egy széles egyházzal egyenlő, mind a *racionalizálás* módja, mind az uniós jognak biztosított elsőbbség *mértéke tekintetében*. Erre a köztes álláspontra tehát még visszatérünk, mivel következményeit és elméleti alapjait tovább kell vizsgálni.

Ezt megelőzően azonban egy harmadik lehetséges megközelítést is meg kell fontolnunk, amely a spektrumunk másik végén helyezkedik el. Ha az első két megközelítést az az elkötelezettség köti össze, hogy a hazai jog marad a vezető szerepben (bár a hazai jog által gyakorolt ellenőrzés mértéke különbözteti meg őket), a harmadik megközelítés valójában lemond a hazai ellenőrzésről. Ezt a megközelítést nem csak azért fontos megvizsgálni, mert a második (és realisabb) nézettel alkotott ellenpontja az utóbbi megvilágítására szolgál, hanem azért is, mert a *Miller-ügyben hozott* többségi ítélet úgy is értelmezhető, mint amely némi támogatást nyújt a harmadik nézetnek (noha

---

¹⁵ Ezeket a hipotetikus körülményeket e némileg szélsőséges módon fogalmazzuk meg, hogy egyelőre félretegyük az uniós joggal vagy az ECA 2. szakaszának (4) bekezdésében foglalt elsőbbségi szabállyal nem kifejezetten összeegyeztethetetlen jogszabályokkal kapcsolatos kérdéseket. Az ilyen kérdésekkel e fejezet későbbi részében foglalkozunk.

¹⁶ Beleértve a hazai alkotmányjog azon aspektusát, amely szerint az Egyesült Királyság dualista jogrendszer.

a későbbiekben azzal érvelünk, hogy ez csak ambivalens módon történik, és hogy az ítéletnek nem ez a legjobb olvasata). A harmadik nézet szerint tehát az uniós jogrendszer és az általa élvezett elsőbbség úgy értendő, hogy az elnyomta, illetve elárasztotta a hazai jogrendszert: az utóbbi alárendelődött az előbbinek; az alkotmányos játékszabályokat már nem a hazai, hanem az uniós jog határozza meg;¹⁷ és az uniós jog így mindig felülmúlja a hazai jogot. Ez a nézőpont első látásra hasonlít Lord Denning MR által a *Bulmer kontra Bollinger* ügyben használt szuggesztív megfogalmazáshoz, amelyben híres módon azt mondta, hogy "amikor európai elemmel bíró ügyekről van szó, a [Római Szerződés] olyan, mint egy beáramló áradat. Beáramlik a torkolatokba és felfelé a folyókon. Nem lehet visszatartani, a Parlament úgy rendelkezett, hogy a Szerződés ezentúl a jogunk része lesz. Ereje megegyezik bármelyik törvényével."¹⁸

Lord Denning azonban a *Macarthy-ügyben* világossá tette, hogy szerinte a hazai alkotmányos rendet általában véve, illetve a parlamenti szuverenitás doktrínáját különösen nem sikerült legyőzni.¹⁹ Bár Lord Denning úgy jellemezte a később uniós joggá váló jogszabályt, hogy az nem csupán "a ... konstrukció segédeszköze", hanem "mindenek felett álló erő", véleményét azzal a megjegyzéssel zárta le, hogy a bíróságok "kötelessége, hogy elsőbbséget adjanak a közösségi jognak", az EKSz 2. szakaszának (1) és (4) bekezdéséből "következik".²⁰ Fontos, hogy Lord Denning ennek egyik következménye az volt, hogy a Parlament továbbra is a végső kontrollt gyakorolja - nemcsak abban az értelemben, hogy hatályon kívül helyezheti az ECA-t, hanem abban az értelemben is, hogy eltérhet az uniós jogtól, amíg az ECA hatályban van, és amíg az Egyesült Királyság az EU tagja marad. Lord Denning számára ebből az következett, hogy ha a Parlament szándékosan felül akarja írni az uniós jogot, és ezt "kifejezett módon" mondja ki, akkor "bíróságaink kötelessége lenne követni a Parlament jogszabályait".²¹ Így, bár Lord Denning a vízözön képét idézte fel, valójában nem osztotta azt a nézetet, hogy a hazai alkotmányos elveket az uniós jog elsöpörte volna. Sőt, távolról sem: Lord Denning számára az uniós jog hatása a hazai jogrendben magától a hazai jogtól függött. Lord Denning tehát határozottan a fent vázolt három megközelítés közül a másodikhoz csatlakozott.

Álláspontja így szöges ellentétben áll azzal az elemzéssel, amelyet a Divisional Court a *Thoburn-ügyben* kapott felkérést - de amelyet elutasított -, és amely talán a harmadik megközelítés paradigmatis példája.²² Az alperes ügyvédje sürgette a Bíróságot, hogy fogadja el, hogy amíg az Egyesült Királyság uniós tagállam marad, a "parlamenti szuverenitás csatlakozás előtti modellje" "történelmi, de nem tényleges jelentőséggel bír".²³ Laws LJ ezt az érvelést úgy értelmezte, hogy az arra a tételre redukálódott, hogy bár az ECA az uniós jogot a belső jogrendben érvényre juttatta, e lépés megtételét követően az uniós jog az uniós jog

---

¹⁷ Ez azonban nem jelenti azt, hogy a harmadik nézet olyan messzire megy, hogy elveti az Egyesült Királyság jogrendszerének alapvetően dualista jellegét, mivel a harmadik nézet szerint az ECA elfogadására azért volt szükség, hogy az uniós jog egyáltalán bekerülhessen az Egyesült Királyság jogrendszerébe.

¹⁸ *HP Bulmer Ltd kontra J Bollinger SA* [1974] Ch 401, 418. pont.

¹⁹ *Macarthy Ltd kontra Smith* [1979] 3 All ER 325.

²⁰ *ibid*, 329.

²¹ *ibid*, 329.

²² *Thoburn kontra Sunderland City Council* [2002] EWHC 195 (Admin), [2003] QB 151 ("*Thoburn*").

²³ *ibid*, [53].

"bebetonozott".²⁴ Eszerint a Parlament kinyitotta az uniós jog szellemét tartalmazó palackot, ami azt jelenti, hogy nemcsak az anyagi uniós jog, hanem az annak alapjául szolgáló struktúra is, beleértve az elsőbbségi doktrínát, az Egyesült Királyság jogának részévé vált. És ami döntő fontosságú, hogy miután ez megtörtént, a Parlament képessége arra, hogy a szellemet visszategye a palackba, (e nézet szerint) határozottan korlátozott volt, hacsak nem tette meg azt a lépést, hogy az Egyesült Királyság kilép az EU-ból.²⁵ Az ügyvédek által előterjesztett elemzés központi jellemzője tehát az volt (ahogy Laws LJ fogalmazott), hogy az uniós jog beágyazódott a nemzeti rendszerbe - ami az utóbbit tulajdonképpen az előbbinek alárendelte - "nem a nemzeti alkotmányjog bármely elve alapján, hanem a közösségi jog olyan esetekben már megállapított elvei alapján, mint a ... *van Gend en Loos* és a *Costa kontra ENEL ügyek*".²⁶ E nézet szerint az uniós jog tehát képes volt arra, hogy a belső jogban és a belső joggal szemben az *uniós jog erejénél fogva* érvényesüljön, miután az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás lehetővé tette annak alkalmazását. Ez viszont azt sugallja, hogy az Európai Számvevőszék szerepe (a fent bevezetett metaforát továbbfejlesztve) a palack kibontására korlátozódott. A palackból való kiszabadulás után azonban az uniós jog szelleme képes volt a saját lábán állni - és szembeszállni az Egyesült Királyság jogával - anélkül, hogy hivatkoznia kellett volna az őt eredetileg elindító nemzeti jogszabályokra.

Az alábbiakban látni fogjuk, hogy ennek az elemzésnek legalább néhány nyomát megtaláljuk *Millernél*.

Először is azonban érdemes megjegyezni, hogy ez a szemléletmód, még ha nem is azonos Sir William Wade kísérletével a *Factortame*-határozat magyarázatára, de van benne valami közös. Mint ismeretes, Wade - aki az uniós jog befolyását igyekezett úgy racionalizálni, hogy az összhangban legyen a parlamenti szuverenitásról szóló, bár vitatható, de korszakalkotó elemzésével²⁷ - ahhoz a gondolathoz folyamodott, hogy a *Factortame* egy igazságügyi "forradalom" bizonyítéka. Ennek hatására az uniós jog (a hazai elsődleges jog helyett) az Egyesült Királyság jogának legmagasabb szintű formájává vált, és ezzel megdöntötte a parlamenti szuverenitás doktrínáját.²⁸ Wade elemzése a *Thoburn-ügyben* a bíróság elé terjesztett elemzéstől eltér, ami az állítólag bekövetkezett változás alapvető jellegét illeti. Különösen, míg a *Thoburn-ügyben* a bíróságot arra kérték, hogy a dolgokat jogi szempontból vizsgálja meg - az uniós jog új státusza e nézet szerint annak tulajdonítható, hogy a Parlament jogalkotó módon megnyitotta az utat az uniós jog megszilárdulása előtt -, Wade magyarázata a Parlament jogalkotási beavatkozása és a bírósági válasz közötti szakadást feltételezi. Különösen az utóbbi, Wade véleménye szerint, nem az előbbi egyenes következménye, hanem inkább az elismerési szabály "forradalmi", a bíróságok által irányított változásának bizonyítéka.

E különbség ellenére a két megközelítésben van valami közös.

Mindegyik azt sugallja, akár valamiféle jogi alkímia, akár politikai-jogi hűségváltás révén, hogy az uniós tagság a parlamenti szuverenitás (vonatkozó felfogásától) való eltávolodást vonta maga után. A *Thoburn-ügyben* az ügyvéd által előterjesztett elemzés szerint a Parlament

---

²⁴ *ibid.*, [56].

²⁵ Bár, ahogy Laws LJ rámutatott, még az sem egyértelmű, hogy az ügyvédek elemzése teret engedett volna a Parlamentnek egy ilyen lépésre, ha - ahogyan azt állította - a Parlamentnek sikerült volna az uniós jogot megszilárdítania.

²⁶ *Thoburn* (22. o.), [56. o.] (Laws LJ), idézve a 26/62. sz. *NV Algemene Transporten Expeditie Onderneming van Gend en Loos kontra Nederlandse administratie der belastingen ügyet* (EBHT 1963., 1. o.) és a 6/64. sz. *Costa kontra ENEL ügyet* (EBHT 1964., 585. o.).

²⁷ HWR Wade, "The Basis of Legal Sovereignty" (1955) 13 *CLJ* 172.

²⁸ HWR Wade, "Szuverenitás - forradalom vagy evolúció?" (1996) 112 *LQR* 568.

hogyan az Egyesült Királyság saját hatáskörének csökkenését eredményező módon alkotott jogszabályokat: amint azt Laws LJ a *Thoburn-ügyben* megjegyezte, az ügyvédi elemzés logikus eredménye az volt, hogy az uniós jog elsőbbséget élvező ereje nem szűnhet meg egyszerűen az ECA hatályon kívül helyezésével, hanem csak az Egyesült Királyságnak az EU-ból való, az *uniós jog szerint* jogszerű kilépésével szűnik meg.²⁹ Ez nehezen egyeztethető össze a parlamenti szuverenitás *bármely* felfogásával.

Eközben Wade elismerte, hogy a *Factortame* olvasata - egy "technikai forradalom"³⁰ révén - eltérést jelentett a parlamenti szuverenitás fogalmától, ahogyan ő azt elképzelte: "Nyilvánvaló, hogy a szuverenitás a mindenkori parlamentet illeti, és hogy ha azt korábbi törvényhozással meg lehetne korlátozni, akkor a mindenkori parlament megszűnne szuverénnek lenni."³¹ E két nézetet tehát az köti össze, hogy egyikük sem a parlamenti szuverenitás korábban létező felfogására hivatkozva próbálja megmagyarázni az uniós tagság következményeit: a *Thoburn-ügyben* a bíróság elé terjesztett nézet kifejezetten elutasítja a szuverenitás "csatlakozás előtti modelljét",³² míg Wade úgy kezeli *Factortame*-ot, mint aki tulajdonképpen megszüntette a szuverenitást abban az értelemben, ahogyan azt az Egyesült Királyság uniós csatlakozása előtt létezőnek tekintette.

Lényeges azonban, hogy egyik nézet sem érvényesült, legalábbis ha az ítélezési gyakorlatot tekintjük mércének. Ez az ítélezési gyakorlat az uniós tagság következményeit úgy kezeli, mint olyasvalamit, amihez a parlamenti szuverenitás doktrínája képes alkalmazkodni, nem pedig egzisztenciális fenyegetést jelent rá. Az, hogy Wade nézete nem érvényesült, világosan látszik abból, hogy a bíróságok ragaszkodnak ahhoz, hogy a Parlament az Egyesült Királyság tagságának teljes időtartama alatt szuverén maradt.³³ Ez azt sugallja, hogy vagy Wade előfeltevését (azaz, hogy a szuverenitás összeegyeztethetetlen *bármilyen típusú* - akár anyagi, akár formális - béklyóval), vagy elemzését (azaz, hogy a parlamenti szuverenitással ellentétes típusú béklyók az uniós tagság révén keletkeztek) tagadták meg.

Eközben Laws LJ a *Thoburn-ügyben folytatott* ügyvédi elemzést az említett ügyben határozottan elutasította. Ehelyett úgy vélte, hogy az uniós jognak csak azért van hatása az Egyesült Királyságban, mert az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás engedélyezte és *továbbra is engedélyezi* ezt a hatást - és ráadásul az uniós jog csak az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás által meghatározott mértékben és feltételek mellett érvényesül. Laws LJ nem azon az alapon jutott erre a következtetésre, hogy a Parlament úgy döntött, hogy az uniós jogtól nagyobb alkotmányos státuszt von el (bár ítéletéből egyértelműen kiderül, hogy nem talált bizonyítékot arra, hogy a Parlament megkísérelt volna ilyen nagyobb státuszt biztosítani), hanem azért, mert a Parlament képtelen volt az ügyvédek által feltételezett állapotot előidézni. "A brit parlamentnek - mondta Laws LJ - nincs felhatalmazása arra, hogy ilyesmit engedélyezzen. Mivel szuverén, nem mondhat le szuverenitásáról".³⁴ Laws LJ tehát egyértelműen elutasítja azt a felfogást, hogy az Egyesült Királyság alkotmányát elárasztotta az uniós jog. Laws LJ számára ez nem is lehetett másképp - mivel szerinte a hazai rendszer felépítése maga tette azt áthatolhatatlanná az ilyen elárasztás számára.

---

²⁹ *Thoburn* (22. o.), [57.]

³⁰ Wade (28. o.), 574. o.

³¹ *ibid.*, 568. o. Természetesen ez a nézet csak akkor állja meg a helyét, ha kezdetben osztjuk Wade meggyőződését, miszerint az a Parlament, amely bármilyen - akár csak a mód és a forma tekintetében is - béklyóknak van alávetve, nem szuverén.

³² *Thoburn* (22. o.), [53].

³³ Lásd pl. *Thoburn* (22. o.), [59]; *Miller* (2. o.), [67].

³⁴ *Thoburn* (22. o.) [59].

Felmerül azonban a kérdés, hogy Laws LJ elemzése ellenáll-e *Millernek*, vagy *Miller* arra kényszerít bennünket, hogy újra átgondoljuk - és talán még el is fogadjuk - a *Thoburn-ügyben* elutasított elemzést. Ez a kérdés azért merül fel, mert a *Miller-ügyben* a többségi ítéletnek legalább néhány közös eleme van a *Thoburn-ügyben* elutasított nézettel (bár a későbbiekben azzal érvelünk, hogy ez nem a *Miller* legmegfelelőbb olvasata). Ha a *Miller* valóban nyújt némi támogatást ehhez az elemzéshez, milyen tágabb értelemben vett következményekkel jár? Különösen, azt jelenti-e, hogy az a mód, ahogyan a hazai alkotmány az uniós jogot befogadta, az uniós jogi kontextusra jellemző kérdésekre tanít bennünket, úgy, hogy ebből az epizódból nem vonhatók le szélesebb körű tanulságok - olyan tanulságok, amelyek az EU-ból való kilépés után is relevánsak maradhatnak?

III. A *Miller-ügyben* hozott többségi ítélet

A *Miller-ügyben* a Legfelsőbb Bíróság olyan részletességgel vizsgálta az uniós jog természetét a nemzeti joggal szemben, amely a *Factortame-ügyben* hozott ítéletekből nagyon hiányzott. Bár a vita alaposabb volt, az érvelés és a következtetések nem voltak egyértelműek. A többség például megengedi, hogy "bizonyos értelemben" a nemzeti jog, az ECA formájában, "az uniós jog forrása" a nemzeti rendszeren belül, mivel "e jogi aktus nélkül az uniós jognak nem lenne nemzeti jogállása".³⁵ A többség azonban a továbbiakban azt mondja (anélkül, hogy ezt megcáfolná), hogy ez az elemzés nem "reális", és ehelyett inkább "az EU intézményeit" tekinti "az [uniós] jog releváns forrásának".³⁶ De nem csak ezt: a többség odáig megy, hogy az uniós jogot "a belső jog független és elsődleges forrásának" nyilvánítja³⁷, így "az uniós szerződések, az uniós jogszabályok és a Bíróság által ezen eszközökre adott értelmezések az Egyesült Királyság jogának közvetlen forrásai".³⁸

A fentiek arra utalnak, hogy a *Miller*-többség olyan elemzést alkalmaz, amely legalábbis közös azzal, amelyet Laws LJ a *Thoburn-ügyben* elutasított. Valójában ez lehet az egyik módja a többségi álláspont azon elemeinek összeegyeztetésének, amelyek - legalábbis *első látásra* - látszólag ellentmondásban állnak egymással. A legnyilvánvalóbb, hogy nehezen érthető, hogyan lehet (egyrészt) az ECA a központi jogi eszköz, amely nélkül az uniós jog "nem rendelkezne hazai jogállással", és (másrészt) hogyan lehet (legalábbis implicit módon) irrelevánsnak feltüntetni abban az értelemben, hogy az uniós jog a hazai jog "közvetlen" és "független" forrása. Egy jól bevált - de a Brexithez kapcsolódó kérdésekkel kapcsolatban gyakran találó - metaforát idézve: nem lehet egyszerre enni és kapni a tortát. Az uniós szerződések és az uniós jogszabályok nem *függhetnek* az ECA-tól a belföldi jogállás és joghatás tekintetében, ugyanakkor nem rendelkezhetnek az ECA-tól *független* jogállással és joghatással. Ennek az álláspontnak a látszólagos logikátlansága azonban érthetőbbé válik, ha a *Miller*-többséget úgy értelmezzük, hogy olyan nézetet képvisel, amely a *Thoburn-ügyben* kifejtett nézethez hasonló álláspontot képvisel. Ilyen módon szemlélve az ECA egyszerre kulcsfontosságú és jelentéktelen: kulcsfontosságú, mert nélküle az uniós jog soha nem került volna be a nemzeti jogrendszerbe, és jelentéktelen, mert ha az uniós jog már itt van, akkor az *uniós jogként* elsőbbséget élvező hatást gyakorol. Az Európai Számvevőszéktől való függés tehát átmeneti állapot: az ajtót ki kellett nyitni, de amint ez a pillanat megvolt, és amint az uniós jog

---

³⁵ *ibid.*, [61].

³⁶ *ibid.*, [61].

³⁷ *ibid.*, [65], [80].

³⁸ *ibid.*, [61].

beszivárgott a hazai jogi szférába, önálló életre kelt. E nézet szerint a Miller-többség által felidézni látszó függőség/függetlenség paradoxon úgy oldható fel, hogy a többség ezeket az egymással összeegyeztethetetlen állapotokat nem egyidejű, hanem egymást követő jelenségekként értelmezi.

Ha a többség ezt mondta a *Miller-ügyben*, akkor ez két okból is jelentős lenne. Először is, ez az uniós jog hazai szférán belüli szerepének a *Miller előtt* uralkodó felfogástól teljesen eltérő értelmezését jelentené. Másodszor pedig azt sugallná, hogy az uniós tagság alkotmányos tanulságai igen korlátozottak, mivel egy ilyen nézet szerint a tagság hazai alkotmányos következményei nagyrészt magának az uniós jognak a sajátosságaitól függenek. Az ilyen tanulságok így valószínűleg nem fognak visszhangra találni az olyan alkotmányos kérdésekkel kapcsolatban, amelyeknek nincs uniós dimenziójuk, ami jelentősen korlátozza az Egyesült Királyság EU-tagságának valószínűsíthető intellektuális alkotmányos örökségét.

De vajon a Miller-többség valóban azt a fajta nézetet támogatja, amelyet a *Thoburn-ügyben* elutasítottak? Minden bizonnyal felhozható az az érv, hogy a többség az uniós jog sajátos jellemzőit és az uniós jog által támasztott igényeket tartja fontosnak. Például azon állításán túl, hogy az uniós jog a belső jog "független" és "elsőbbséget élvező" forrása,³⁹ a többség azt mondja, hogy "[a]z uniós jog elsőbbsége azt jelenti, hogy a belső jog más szabályaitól eltérően az uniós jog nem szorítható ki hallgatólagosan az azzal összeegyeztethetetlen jogszabályok pusztá elfogadásával".⁴⁰ A többség azt is kimondja: "Az 1972. évi törvény alapján végrehajtott uniós szerződések jogalkotási és alkotmányos következményeik tekintetében egyedülállóak voltak és vannak".⁴¹ Így tehát: "1972-ben, az Egyesült Királyság történetében először, egy dinamikus, nemzetközi jogforrást oltottak be a hazai jog jól bevált, meglévő forrásaira és azok fölé: A Parlament és a bíróságok."⁴² Az ilyen *dikta* legalábbis felveti azt a kérdést, hogy vajon hasonlóan egyedi következményeket idézhet-e elő a Parlament a teljesen önkormányzati sítot érintő jogalkotás - például azzal, hogy megpróbál egy sor tisztán hazai jogot privilegizálni -, vagy az uniós jog hazai következményeinek egyedisége legalábbis részben az uniós jogrend belső tartalmának és az uniós jogrend által támasztott igényeknek a függvénye, megkülönböztetve az e jogrendből származó normáknak a hazai jogalkotás által tulajdonított hazai hatásoktól.

Míg azonban a többségi ítélet egyes elemei szimpátiát mutatnak a *Thoburn-ügyben* elutasított nézettel, ezt a nézetet nehéz összeegyeztetni a többségi ítélet más elemeivel. E tekintetben jelentős, hogy a többség egyértelműen kijelenti, hogy az uniós tagság nem eredményezte az elismerés szabályának megváltozását. Azt mondja, hogy bár "az 1972. évi törvény alkotmányos hatása példa nélküli volt", az általa előidézett "példa nélküli állapot" "csak addig tart, amíg a Parlament kívánja", és hogy az ECA "lehet

---

³⁹ *ibid*, [65].

⁴⁰ *ibid*, [66] (kiemelés hozzáadva). Sir John Laws, "The *Miller* Case and Constitutional Statutes" (ebben a kötetben), szintén megjegyzi, hogy a többségi ítéletnek ez a kijelentése emlékeztet a *Thoburn-ügyben* az ügyvédek érvelésére, bár a továbbiakban jelzi, hogy összességében "nem valószínű, hogy a *Miller-ügyben* a többségnek az volt a szándéka, hogy az uniós jog hatékonysága az Egyesült Királyságban az uniós jog által élvezett autonóm, felügyelő státuszukra köszönhető".

⁴¹ *Miller* (2. sz.) [90].

⁴² *ibid*, [90].

bármely más jogszabályhoz hasonlóan hatályon kívül helyezhető".⁴³ Így a többség "nem fogadná el, hogy az Egyesült Királyság jogszabályainak alapjául szolgáló úgynevezett alapvető elismerési szabályt (azaz azt az alapvető szabályt, amelyre hivatkozva minden más szabály érvényesül) az 1972. évi törvény megváltoztatta, vagy annak hatályon kívül helyezése megváltoztatná".⁴⁴ A többségi ítéletnek ez a része a legnyilvánvalóbb módon elutasítja Wade elemzését, amely szerint az elismerési szabály *valóban* megváltozott.⁴⁵ Azzal azonban, hogy a többség elutasítja az elismerési szabály változására vonatkozó bármilyen javaslatot, olyan álláspontot is képvisel, amely nagyon kényelmetlenül illeszkedik ahhoz, amelyet a *Thoburn-ügyben* előterjesztett, de elutasított ítéletben foglaltak. Így például a többség megerősíti a Parlament ellenőrzését azon paraméterek felett, amelyeken belül az uniós jog elsőbbséget élvez, megjegyezve, hogy "az uniós intézmények vagy az uniós jog hazai alkotmányos státuszát megváltoztató jogszabályokat nem korlátozza az uniós joggal való összhang szükségessége", így "[a]z ilyen jogszabályok esetében nincs szó az uniós jog elsőbbségéről, így az ilyen jogszabályoknak akkor is lesz hazai hatása, ha sérti az uniós jogot".⁴⁶ Általánosabb értelemben pedig a Miller-többség megalkuvás nélkül megerősíti a parlamenti szuverenitás elvét, amely - mint mondja - "az Egyesült Királyság alkotmányos berendezkedésének alapvető eleme", így "az uniós jog csak olyan státuszt élvezhet a nemzeti jogban, amelyet ez az elv lehetővé tesz". Nehéz ezt összeegyeztetni azzal a felfogással, hogy - ahogyan azt a *Thoburn-ügyben* az ügyvéd úr megfogalmazta - a szuverenitás "csatlakozás előtti" felfogása csak "történelmi", nem pedig "tényleges" "jelentőséggel" bír.⁴⁷

A végkövetkeztetés az, hogy bár a *Miller-ügyben* hozott többségi ítélet releváns szempontból nem egyértelmű, a jobb nézet az, hogy nem áll összhangban semmilyen olyan elemzéssel, amely azt állítja, hogy az uniós jog korlátozta vagy átalakította a parlamenti szuverenitás fogalmát: kifejezetten összeegyeztethetetlen minden olyan felvetéssel, hogy az elismerés szabálya megváltozott, és az ítélet egésze legalábbis hallgatólagosan összeegyeztethetetlen azzal az elképzeléssel, hogy az uniós jog a *Thoburn-ügy* ügyvédje által javasolt módon "bebetonozta" magát. Ebből következik, hogy ha nem a parlamenti szuverenitás doktrínájának bármiféle megváltozására vagy kizorítására hivatkozva magyarázzuk az uniós jog hazai elsőbbségét, akkor az uniós jog hazai státuszát e doktrína eredendő és tartós jellemzőire hivatkozva kell tudnunk magyarázni. Ez viszont azt sugallja, hogy bármilyen következtetéseket is vonunk le, azok olyan következtetések lesznek, amelyeket az uniós elsőbbség elvének hazai elfogadása által felvetett sajátos kérdések megvilágítanak, de nem korlátozódnak rájuk.

IV. A hallgatólagos hatályon kívül helyezés törvényi felfüggesztése?

A *HS2-ügyben* Lord Reed (a fenti elemzéssel összhangban) azt mondta, hogy az uniós jognak a nemzeti joggal szembeni elsőbbségének mértékére vonatkozó kérdések "nem oldhatók meg egyszerűen a Bíróság által az uniós jog elsőbbségéről kialakított doktrína alkalmazásával, mivel e doktrína alkalmazása a mi jogunkban maga is az 1972. évi törvénytől függ".⁴⁸ De bár az ECA relevanciájához való ragaszkodás kétségtelenül helyes, ez csak eddig vezet. Elviselhetően világos a

---

⁴³ ibid, [60].

⁴⁴ ibid, [60].

⁴⁵ Wade (28. o.).

⁴⁶ *Miller* (2. sz.) [67].

⁴⁷ *Thoburn* (22. o.), [53].

⁴⁸ *HS2* (8. sz.), [79].

az ECA 2. szakaszának (4) bekezdése szerint a Parlament 1972-ben azt kívánta, hogy az uniós jog elsőbbséget élvezzen legalább néhány -⁴⁹ beleértve néhány jövőbeli - jogszabállyal szemben. A dolgokat mai szemszögből nézve tudjuk, hogy a Parlamentnek sikerült biztosítani az uniós jog számára ezt az elsőbbséget. De hogyan számoljunk el ezzel? Az egyik lehetőség az, hogy a 2. szakasz (4) bekezdése egy megrögzött rendelkezés, amely mentes a hallgatóságos hatályon kívül helyezés alól. Ha pedig így kell magyaráznunk az uniós jog elsőbbségét, akkor ez egy általános jelentőségű kérdés, mivel arra utalhat, hogy a Parlament képes arra, hogy a törvényi rendelkezéseket bármikor immunizálja a hallgatóságos hatályon kívül helyezéssel szemben.

Gavin Phillipson szerint ezt az elemzést alátámasztja az ECA szövege és a bíróságok erre adott válasza. Így azt mondja, hogy a 2. szakasz (4) bekezdésének "egyszerű szavai" azt mutatják, hogy a Parlament megpróbálta "felfüggeszteni a hallgatóságos hatályon kívül helyezés szokásos doktrínáját", és a *Factortame* azt mutatja, hogy ez sikerült.⁵⁰ Megjegyzi továbbá, hogy a *Miller-ügyben* a többség, miután megállapította, hogy az uniós jog "nem csupán az Egyesült Királyság jogforrása lesz, hanem ténylegesen elsőbbséget élvez az Egyesült Királyság valamennyi hazai jogforrásával szemben, beleértve a statútumokat is", a továbbiakban az ECA "példátlan" alkotmányos hatására hivatkozott.⁵¹ Arra a következtetésre jut, hogy a Parlament volt az, amely az uniós jognak ezt a kiemelt státuszt adta azáltal, hogy jogalkotóilag a hallgatóságos hatályon kívül helyezés doktrínáját az ECA-ra alkalmazhatatlanná tette. Így - mondja Phillipson - "egyértelmű, hogy a Parlament megváltoztathatja a hallgatóságos hatályon kívül helyezés szabályát - és ezt tette az ECA-ban".⁵²

Ez az elemzés azonban három okból is megkérdőjelezhető. Először is, az ECA 2. szakasza (4) bekezdésének szövegében nehezen látható, hogy milyen bizonyíték van arra a jogalkotói szándékra, hogy a jogszabály mentesüljön a hallgatóságos hatályon kívül helyezés doktrínája alól. A 2. szakasz (4) bekezdése hírhedten delfikusan úgy rendelkezik, hogy "minden elfogadott vagy elfogadandó jogszabályt ... e szakasz előző rendelkezéseire figyelemmel kell értelmezni és alkalmazni". Ily módon a 2. szakasz (4) bekezdése úgy tűnik, hogy értelmezési súlyt és hierarchikus elsőbbséget biztosít a közvetlenül alkalmazandó uniós jognak, amelyet a 2. szakasz "megelőző rendelkezései" adnak hazai hatályhoz. A Parlament azonban a 2. szakasz (4) bekezdésében sehol nem mondja ki egyértelműen, hogy az általa biztosított hierarchikus elsőbbség az uniós jog - vagy magának a 2. szakasz (4) bekezdésének, és így az uniós jog bizonyos fokú elsőbbségének megadására vonatkozó követelménynek - a hallgatóságos hatályon kívül helyezéssel szembeni védelmét jelenti. Valójában a "hatállyal ... az alábbiakra figyelemmel" szavak arra utalnak, hogy amíg a 2. szakasz (4) bekezdésének elsőbbségi szabálya hatályban marad, addig a közvetlenül hatályos uniós joggal összeegyeztethetetlen nemzeti jog nem alkalmazható, időszak, és nem alkalmazhatatlan, hacsak nem nyilvánul meg kifejezett ellentétes szándék. Ebből következik, hogy azt sugallni, ahogyan Phillipson teszi, hogy a kérdés egyszerűen megoldható a Parlament által előírtak és a bíróságok által erre adott válaszok megfigyelésével, a legjobb esetben is túlzott leegyszerűsítés. Amit a Parlament a 2. szakasz (4) bekezdésében előírt, az maga is kétértelmű, a hallgatóságos hatályon kívül helyezés felfüggesztésére irányuló szándék korántsem egyértelmű, míg a bíróságok *Factortame*-hez hasonló határozatokban tett intézkedéseire támaszkodni csupán azt a kérdést veti fel, *hogy miért* tették ezt.

---

⁴⁹ A *HS2-ügyben* (8. sz.) Lords Neuberger és Mance azt javasolta, hogy a Parlament az ECA 2. szakaszának (4) bekezdésében foglaltak elfogadásakor nem biztos, hogy az uniós jognak a teljes nemzeti joggal szembeni hatállyal kellett volna rendelkeznie. Ezt a pontot az alábbiakban vizsgáljuk.

⁵⁰ G. Phillipson, "Az uniós jog mint a nemzeti alkotmányos változások eszköze: *Miller kontra Secretary of State for Exiting the European Union*" [2017] *Yearbook of European Law* 1., 46. o. [2017].

⁵¹ *Miller* (2. sz.) [60].

⁵² Phillipson (50. o.), 47. o. (kiemelés az eredetiben).

Másodszor, Phillipson állításával ellentétben, miszerint a Miller-többség azt az elképzelést támogatja, hogy az ECA-t a hallgatólagos hatályon kívül helyezésén kívül helyezte semmi más, mint a parlamenti szándék kifejezése, a többség valójában az ECA hatályon kívül helyezhetőségének mértékére vonatkozó következtetését az "alkotmányos jogalkotás" fogalmához köti. Konkrétan, a többség, miután kimondta, hogy "az uniós jogot nem lehet hallgatólagosan hatályon kívül helyezni pusztán az azzal összeegyeztethetetlen jogszabályok elfogadásával", a⁵³ nemcsak azt mondja, hogy "[ez] egyértelmű" az ECA 2. szakaszának (4) bekezdéséből⁵⁴, hanem a következő mondatban azt is, hogy az ECA "ennek megfelelően alkotmányos jellegű, amint azt Laws LJ a *Thoburn-ügyben* tárgyalta".⁵⁵ Ily módon a többség egyértelmű kapcsolatot teremt aközött a fogalom között, hogy az ECA "alkotmányos jogszabály" abban az értelemben, ahogyan Laws LJ ezt a kifejezést használta a *Thoburn-ügyben*, és a hatályon kívül helyezéssel szembeni ellenállásának mértéke között. A *Miller-ügyben* a többség ugyanis nyilvánvaló jóváhagyással hivatkozik a *Thoburn-ügyben* szereplő azon passzusra, amelyben Laws LJ azt mondja, hogy "a Parlament nem kötheti utódait azzal, hogy az 1972. évi törvény teljes vagy részleges hatályon kívül helyezése ellen rendelkezik", és hogy "nem rendelkezhet a későbbi jogalkotás módját és formáját illetően".⁵⁶ Továbbá Laws LJ a továbbiakban, még mindig a Miller-többség által helyesléssel hivatkozott passzusban, azt mondja (megelőlegezve az ítélet későbbi részében az "alkotmányos státutumok" tárgyalását), hogy a hagyományos szuverenitási doktrínát "módosította ... a common law"⁵⁷ - ez a nézet nehezen egyeztethető össze azzal az elképzeléssel, hogy az ECA magasabb alkotmányos státusza nem más, mint a parlamenti szándék függvénye.

Valójában mindez nehezen egyeztethető össze azzal a felfogással, hogy a Miller-többség azt a felfogást támogatta, hogy a Parlament egyenesen mentesítette az ECA-t a hallgatólagos hatályon kívül helyezés alól. Valójában azonban - és ez a harmadik probléma Phillipson elemzésével - a Miller-többség soha nem megy el odáig, hogy azt mondja, hogy az ECA mentes a hallgatólagos hatályon kívül helyezés alól. A Miller-többség valójában azt mondja, hogy "az uniós jog nem szorítható ki *pusztán az azzal összeegyeztethetetlen jogszabályok elfogadásával*".⁵⁸ A többség tehát nem azt állítja, hogy az uniós jog - vagy az uniós jog hazai hatályát biztosító ECA - mentes a hallgatólagos hatályon kívül helyezés alól. Inkább azt állítja, hogy az uniós jog nem szorítható ki, és az ECA nem helyezhető hatályon kívül vagy írható felül *pusztán az uniós joggal összeegyeztethetetlen jogszabályok elfogadásával*.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy az ECA mentesül mindenféle hatályon kívül helyezéstől, kivéve a kifejezett hatályon kívül helyezést. Különösen nyitva hagyja annak lehetőségét, hogy az uniós jogot kiszorítsák, és az ECA-t hatályon kívül helyezték vagy felülírják azáltal, amit Laws LJ a *Thoburn-ügyben* a "kifejezett" rendelkezéstől eltérő, "konkrét" rendelkezésnek nevezett⁵⁹ - azaz "olyan konkrét szavakkal, amelyekből ellenállhatatlanul következik, hogy a vitatott eredmény elérésére irányuló tényleges elszántságra lehet következtetni".⁶⁰ Igaz, hogy Laws LJ azt állítja, hogy egy rendelkezést úgy kezelni, mint amely csak konkrét hatályon kívül helyezésre alkalmas, lehet, hogy

---

⁵³ Miller (2. sz.) [66].

⁵⁴ *ibid.*, [66].

⁵⁵ *ibid.*, [67].

⁵⁶ *Thoburn* (22. o.) [59].

⁵⁷ *ibid.*, [59].

⁵⁸ *Miller* (2. o.), [66] (kiemelés hozzáadva).

⁵⁹ *Thoburn* (22. o.), [62].

⁶⁰ *ibid*, [63].

nincs összhangban a "hallgatólagos hatályon kívül helyezés *általános szabályával*".⁶¹ Ez azonban csak azt a pontot hangsúlyozza, hogy a hatályon kívül helyezéssel kapcsolatos kérdésekre nem valószínű, hogy a kifejezett és a hallgatólagos hatályon kívül helyezés közötti bináris különbségtételre való hivatkozás segítőkészen megválaszolható; a jobb megközelítés az, ha azt kérdezzük, hogy az alkotmányos összefüggésben a Parlament eleget tett-e annak egyértelművé tételéhez, hogy szándékában áll felülmúlni vagy kiszorítani bármilyen normát, amely feszültségben áll egy adott törvényi rendelkezéssel. A kérdéses norma lehet egy szokásjogi alkotmányos jog, valamilyen más alapvető alkotmányos elv vagy egy jogszabály "alkotmányos" rendelkezése.

V. Alkotmányos jogszabályok, a szokásjog és a Parlament

Az a nézet, hogy a Parlament egyszerűen immunizálhatja a jogszabályi rendelkezéseket a hallgatólagos hatályon kívül helyezéssel szemben, a spektrum egyik végpontján áll, ahol a Parlament teljes ellenőrzést gyakorolhat az ilyen ügyek felett. Laws LJ *Thoburn-ügyben* hozott ítélete a spektrum másik végén helyezkedik el: miközben azt állítja, hogy a common law gyakorolhat ellenőrzést ezen a területen, Laws LJ kitart amellett, hogy a Parlamentnek nincs szerepe. E nézet szerint az ECA-t a common law "alkotmányos jogszabályként" való elismerése teszi sérthetlenné a hallgatólagos hatályon kívül helyezéssel szemben, és nem az, hogy a Parlament törvényhozás útján megvédte azt az ilyen hatályon kívül helyezéstől. Ha elfogadják, az EKSz alkotmányos jogszabályként való jellemzése tökéletesen használható alapot szolgáltat annak magyarázatára, hogy az EKSz képes-e elsőbbséget biztosítani az uniós jognak a hallgatólagosan összeegyeztethetetlen későbbi jogszabályokkal szemben. Felmerül azonban az a kérdés, hogy Laws LJ nem megy-e túl messzire azzal, hogy az ilyen jellegű kérdésekben gyakorlatilag kiírja a Parlamentet a képből.

A válasz erre a kérdésre legalábbis részben attól függ, hogy milyen paradigmában gondoljuk magunkat dolgozni. Bár Laws LJ bírói minőségében kinyilvánította, hogy támogatja a parlamenti szuverenitás fogalmát - például azt mondja nekünk, hogy a Parlament "[b]en szuverén, ... nem mondhat le szuverenitásáról"⁶² -, a bíróságon kívüli írásaiból világosan kitűnik, hogy Laws LJ alkotmányos paradigmája merőben eltér bármely olyan paradigmától, amely a törvényhozói szupremácia egyenesen ortodox felfogását tükrözi.⁶³ A *Thoburn-ügyben* hozott ítélete maga is azt sugallja, hogy a Parlament hatásköre a common law alkotmány függvénye, és így annak hatálya alá tartozik, bár a fejlődés jelenlegi szakaszában ez az alkotmány csak szerény korlátozásokat ró a Parlamentre, például azt, amely megtagadja tőle az alkotmányos törvények hallgatólagos hatályon kívül helyezésének képességét. Ebben a paradigmában tehát semmi megdöbbentő nincs abban a felvetésben, hogy az ilyen jogszabályok mentesülnek a hallgatólagos hatályon kívül helyezés alól. Azzal az elképzeléssel sincs semmi probléma, hogy a hallgatólagos hatályon kívül helyezés doktrínája a common law működése révén módosítható - vagy egyes törvényi rendelkezések tekintetében felfüggeszthető -, de nem a jogalkotó beavatkozása révén: a vonatkozó paradigmán belül a hallgatólagos hatályon kívül helyezés doktrínája a common law alkotmányos szabályainak részét képezi, amelyek manipulálása a Parlament (egyoldalú) ellenőrzésén kívül esik.

Ha hajlandóak vagyunk elfogadni Laws LJ alkotmányos világképét, akkor elemzésének (többi részének) logikája nehezen kifogásolható. Ha a Parlament hatáskörét olyan jogi alkotmányos szabályok adják, amelyek alapvetőek és túlmutatnak a jogalkotói manipuláción, akkor a

---

⁶¹ *ibid.*, [63]. A hallgatólagos és konkrét hatályon kívül helyezés részletes és hasznos tárgyalását lásd AL Young,

Parliamentary Sovereignty and the Human Rights Act (Oxford, Hart Publishing, 2009) 2. fejezet.

⁶² *Thoburn* (22. o.) [59].

⁶³ Lásd pl. Sir John Laws, "Law and Democracy" [1995] *PL* 72.

e szabályok tartalmának a parlamenti szándékon kívüli *általános* tulajdonítása szükségszerűen következik, csakúgy, mint az a *konkrét* tétel, hogy a common law alkotmányjogi értelemben alapvetőnek tekintett jogszabályok mentesülnek a hallgatóságos hatályon kívül helyezés alól olyan okokból, amelyeknek semmi közük a parlamenti szándékhoz. Lehetséges azonban az alkotmányos jogalkotás alternatív értelmezése - amely összeegyeztethető a parlamenti szuverenitás (ortodoxabb) felfogásával - . Ez a megoldás előnyösebb is, mivel Laws LJ elemzése legalább három világos vonalú megkülönböztetést foglal magában: ez paradox módon kényelmetlenül illeszkedik a finom, kontextualista megközelítéshez, amely általában a common law alkotmánybíráskodást jellemzi. Az alkotmányos jogalkotás kevésbé szigorú felfogása lehetővé teszi számunkra, hogy összeegyeztethető legyen mind a common law alkotmányosság kontextualista hagyományával, *mind* a parlamenti szuverenitás olyan felfogásával, amely jobban felismerhető, mint amit Laws LJ elfogad (és amely vitathatóan nem is igazán a parlamenti *szuverenitás* felfogása).

Az első különbségtétel természetesen az "alkotmányos" és a "rendes" státúumok között van. Laws LJ álláspontja szerint egy jogszabály vagy "alkotmányos", vagy "rendes". Amint azonban David Feldman meggyőzően kimutatta, egy ilyen megkülönböztetés megkísérlése nehézségekbe ütközik, mivel a főként "alkotmányos" kérdésekkel foglalkozó jogszabályok valószínűleg "rendes" kérdésekkel is foglalkoznak, míg a főként "rendes" kérdésekkel foglalkozó jogszabályok "alkotmányos" kérdésekkel is foglalkozhatnak.⁶⁴ De még ha le is ereszkedünk - amint azt Feldman helyesen állítja - magának a törvénynek a szintjéről az egyes rendelkezések szintjére, további nehézségek kísérik az "alkotmányos" és a "rendes" kategóriák közötti különbségtételre irányuló kísérleteket, pontosan azért, mert a különbségtétel - még ha most már nem is a törvények, hanem a rendelkezések alapján történik - továbbra is *bináris* formában marad. Ez egy tagadhatatlanul tompa megközelítés, figyelembe véve, hogy nem minden "rendes" rendelkezés egyformán alkotmányosan (nem) jelentős, és hogy ugyanez igaz kell, hogy legyen minden "alkotmányos" rendelkezésre is. Az értelmesebb és hasznosabb vizsgálat minden bizonnyal nem azt a bináris kérdést teszi fel, *hogyan* valami (legyen az egy jogszabály vagy annak egy rendelkezése) "alkotmányos"-e, hanem egy sor megkülönböztetőbb kérdést, hogy *miért* és *milyen értelemben* kell valamit "alkotmányosnak" tekinteni, és *hogyan* az *milyen relatív jelentőségűnek* tekinthető más, többek között más *alkotmányos* normákhoz viszonyítva.

A Laws LJ által a *Thoburn-ügyben* alkalmazott megközelítésben rejlő második megkülönböztetés nem a rendelkezéseknek a két kategória egyikébe való *besorolására* vonatkozik, hanem e besorolás *következményeire*: nevezetesen arra, hogy a rendelkezés vagy alkalmas a hallgatóságos hatályon kívül helyezésre, vagy nem. Ez is problematikus - az előző bekezdésben kifejtett okokból kifolyólag. Ha (amint azt bizonyára el kell ismernünk), hogy a jogszabályi rendelkezések alkotmányos jelentőségét nem lehet megfelelően megragadni azáltal, hogy az ilyen rendelkezéseket két - "alkotmányos" (jelentős) és "rendes" (nem jelentős) - doboz egyikébe soroljuk, akkor az sem lehet kielégítő, ha teljesen bináris különbséget teszünk azon rendelkezések között, amelyek alkotmányos státusza meghatározott mértékű védelmet biztosít számukra, és azok között, amelyek státusza egyáltalán nem biztosít ilyen védelmet. Ha egyszer elismerjük, hogy az alkotmányosság fokozati kérdés, akkor azt is el kell ismerni, hogy a fokozati kérdésre adott válasznak ennek megfelelően árnyalt következményekkel kell járnia.

Harmadszor, Laws LJ elemzése bináris különbséget tesz a Parlament és a common law szerepe között. Véleménye szerint az, hogy a jogszabály alkotmányos-e - és így az, hogy a jogszabályra vonatkozik-e a hallgatóságos hatályon kívül helyezés, vagy mentesül-e attól - tisztán az

⁶⁴ D Feldman, "The nature and significance of "constitutional" legislation" (2013) 129 *LQR* 343.

a szokásjog, és egyáltalán nem a Parlament számára. Ezt a nézetet azonban megkérdőjelezi a Legfelsőbb Bíróságnak a HS2-ügyben hozott ítélete, amelyben a Bíróság azt vizsgálta, hogy az ECA 2. szakaszának (4) bekezdése előírja-e, hogy az uniós jognak elsőbbséget kell-e adni a Bill of Rights 9. cikkével szemben. A *HS2-ügyben* talált (obiter) érvelés e tekintetben egyáltalán nem ellenszenves az alkotmányos alapokmányok fogalmával szemben: Lords Neuberger és Mance, akikkel a másik öt bíró egyetértett, azt mondták, hogy Laws LJ *Thoburn-ügyben* az alkotmányos alapokmányok elemzése "[i]mportant insight"-ot nyújtott, és "átható vitát" eredményezett.⁶⁵ Továbbá azt is elmondták, hogy míg a *Thoburn* egy "rendes" és egy "alkotmányos" jogszabály közötti lehetséges konfliktusra vonatkozott, a *HS2* az általuk "két alkotmányos eszköznek" tekintett eszközök közötti kapcsolatra vonatkozott.⁶⁶

A két "alkotmányos eszköz" közötti kapcsolat vizsgálata során azonban Lord Neuberger és Mance nem hagyta figyelmen kívül a parlamenti szándékot. Sőt, ez fontos szempontja volt elemzésüknek - és általánosabban az olyan körülmények között való navigálással kapcsolatos megközelítésüknek, amikor egynél több alkotmányos eszköz van érvényben. Ezért úgy vélték, hogy legalábbis - és, mint utaltak rá, valószínűleg több, mint pusztán - vitatható, hogy "lehetnek olyan alapvető elvek, akár más alkotmányos eszközökben foglaltak, akár a common law által elismertek, amelyek hatályon kívül helyezését a *Parlament* az 1972. évi európai közösségi törvény elfogadásakor *nem vette figyelembe, és nem is engedélyezte*".⁶⁷

Ez két dologra utal. Az első az, hogy a fentebb kifejtett érveléssel összhangban az alkotmányos eszközök (vagy azok rendelkezései) nem alkotnak egységes kategóriát, és hogy alapvetésük mértéke, és ezáltal a más jogszabályokkal való elmozdulással vagy felülírással szembeni ellenállásuk mértéke változó. A második pont az, hogy e fokozati kérdés vizsgálata során adott esetben figyelmet kell fordítani a jogalkotói szándéokra. Így a *HS2* ügyben elfogadott megközelítés szerint az EKSz alkotmányos alapvetésének mértékét - és így a Bill of Rights 9. cikkéhez való viszonyát - legalábbis részben annak alapján kell meghatározni, hogy a Parlament szándékában állt-e az EKSz, és így az uniós jog elsőbbséget adni az olyan alapvető alkotmányos kérdések tekintetében, mint amilyeneket a 9. cikk tartalmaz. Ez arra utal, hogy a Parlament szándéka arra vonatkozóan, hogy egy jogszabályi rendelkezést milyen mértékű alapvető jelleggel kell felruházni, legalábbis tájékoztatja a bíróságot annak meghatározásáról, hogy milyen mértékű alapvető jelleggel kell felruházni azt. Valójában nincs ok arra, hogy a jogalkotói szándék ne játsszon ilyen szerepet, és jó ok van arra, hogy miért ne játsszon. Bár az Egyesült Királyság alkotmányát nem lehet kizárólag a parlamenti szuverenitás prizmáján keresztül szemlélni, ez a doktrína, valamint az azt mozgó demokratikus imperatívusz elkerülhetetlenül részét képezi az alkotmányos rend ortodox értelmezésének. Ha tehát azt javasolnánk, hogy a bíróságoknak vaknak kellene lenniük a jogalkotói akarattal szemben, amikor egy adott rendelkezés alkotmányos jelentőségét mérlegelik, az a bírói rövidlátás híve lenne.

Fontos azonban felismerni, hogy e nézet szerint a bírói feladat nem ugyanaz, mint ami akkor merül fel, ha a Parlament képes egyenesen immunizálni a jogszabályokat a hallgatóságos hatályon kívül helyezéssel szemben. Az utóbbi nézet törekszik különbséget tesz az olyan jogszabályok között, amelyek hatályon kívül helyezése különleges feltételekhez (például kifejezett szavak alkalmazásához) kötött és nem kötött, miközben feltételezi, hogy egy adott rendelkezés az egyik vagy a másik ilyen feltételhez tartozik.

---

⁶⁵ *HS2* (8. sz.), [208].

⁶⁶ *ibid*, [208].

⁶⁷ *ibid*, [207] (kiemelés hozzáadva).

kategóriák csak mechanikus jogszabály-értelmezés kérdése. Ezzel szemben az érvelés szerint a jobb nézet az, hogy a hatályon kívül helyezéssel szembeni ellenállás inkább fokozati kérdés, mint bináris kategorizálás, miközben a törvény szövegét a vonatkozó - beleértve a vonatkozó alkotmányos - kontextusban kell értelmezni. Ilyen módon szemlélve a mód és forma elmélete által meghívott vita - amely annak a kérdésnek a körül forog, hogy a Parlament megrogzíthatja-e a jogszabályokat vagy sem - száraz vitává válik. Eközben óvatosan kell kezelni azokat az eseteket, amelyek látszólag elutasítják vagy bírói szimpátiát mutatnak a jogszabályi megszilárdulás lehetősége iránt, nemcsak azért, mert a "megszilárdulás" e nézet szerint fokozati kérdéssé válik, hanem azért is, mert az, hogy egy adott jogszabályi rendelkezés a hatályon kívül helyezéssel szembeni ellenállást eredményez-e, annak *kontextusban történő* értelmezésétől függ. Ily módon az *Ellen Street Estates*⁶⁸ és a *Factortame*⁶⁹ hasonló határozatokban felismerhető nagyon eltérő bírói nézetek összeegyeztethetőnek tekinthetők, tekintettel a két ügy nagyon eltérő körülményeire, és nem a kopár nézeteltérés bizonyítékának tekinthetők.

Felmerülhet a kérdés, hogy Lord Neuberger és Lord Mance a *HS2-ügyben valójában* tovább megy-e azzal, hogy azt a nézetet támogatja, hogy az alkotmányos alapvető kérdések, és így a jogalkotás elmozdításával szembeni ellenállás, *kizárólag* a parlamenti szándékra való hivatkozással megoldandó kérdés. A jobb nézet azonban az, hogy nem így van, és a *HS2-t* így értelmezve indokolatlan következtetést vonnánk le. Ennek az érvelésnek az alátámasztásához meg kell vizsgálni a kapcsolatot - és a különbséget - (egyrészt) a common law alkotmányos jogok és értékek, másrészt (másrészt) az alkotmányos alapokmányok vagy törvényi rendelkezések között. Nyilvánvaló, hogy a Bill of Rights 9. cikke valójában egy olyan alkotmányos elvet *rogzít* - amely a bíróságok és a Parlament közötti kapcsolatra vonatkozik, és így a hatalommegosztás doktrínájából ered -, amely magától a törvényi rendelkezéstől függetlenül *létezik*. Ily módon a 9. cikk olyan értéket tükröz vagy erősít meg, amelynek normatív gyökerei mélyebben, magában a common law alkotmányban rejlenek. Lords Neuberger és Mance elismerik ezt a *HS2* ügyben, amikor megjegyzik, hogy "[a] common law maga ... elismer bizonyos elveket a jogállamiság alapelveiként" (és - hozzátették volna - a hatáskörök szétválasztását),⁷⁰ és hogy az ügyben vizsgált kérdés az uniós jog (és így az ECA) és "más, eddig ... alapvetőnek tekintett és a" Bill of Rights-ban *foglalt* - és nem a Bill of Rights *által létrehozott* - "más elvek" közötti "nyilvánvaló konfliktusra" vonatkozott.⁷¹ Ez megegyezik a Lord Cooke által a *Daly-ügyben* kifejtett nézettel (bár más összefüggésben), amely szerint "egyes jogok a demokratikus civilizált társadalom velejárói és alapelvei", így "az alkotmányok, a jogokról szóló törvények és hasonlóak inkább elismerik, mintsem létrehozzák őket".⁷² E nézet szerint az a tény, hogy egy alkotmányos jog - vagy más alkotmányos érték vagy elv - törvényi kifejezést kap, nem fosztja meg "eredendő" minőségétől. Így tekintve, a Bill of Rights 9. cikkének alkotmányos alapvetőségének mértéke nem függ attól a tényről, hogy a 9. cikk egy alkotmányos törvényben található rendelkezés, vagy attól, hogy a Bill of Rights milyen alkotmányos tiszteletet élvez.

---

⁶⁸ *Ellen Street Estates kontra egészségügyi miniszter* [1934] 1 KB 590.

⁶⁹ *Factortame* (2. sz.) (1. sz.).

⁷⁰ *HS2* (8. sz.) [207].

⁷¹ *ibid.*, [206] (kiemelés hozzáadva).

⁷² *R (Daly) kontra belügyminisztériumi államtitkár* [2001] UKHL 26, [2001] 2 AC 532. o., [2001] 2 AC 532. o. [30].

magát tartják. Alkotmányos státusza inkább abból a tényből ered, legalábbis nagyrészt, hogy olyan normát tükröz, amely mélyen a common law alkotmányában hangzik el.

A *HS2* tehát azt sugallja, hogy egy adott jogszabályi rendelkezés alkotmányosságának meghatározásakor figyelembe kell venni *mind a* parlamenti szándék megnyilvánulásait, *mind pedig azt*, hogy a kérdéses rendelkezés milyen mértékben rezonál olyan alkotmányos normákkal, amelyek a jogalkotói akarattól függetlenül léteznek és alapvetőnek tekinthetők. Az elemzésnek ez a módja azonban nem - ahogyan az első pillantásra tűnhet - *Laws LJ* alkotmányos statútumok modelljének (amely szerint a common law alkotmányos elsőbbsége megtagad minden szerepet a jogalkotói szándéktól ezen a területen) és a mód és forma nézetének (amely a Parlament számára egyoldalú felhatalmazást biztosít a jogszabályok implicit hatályon kívül helyezéssel szembeni védelmére) durva összevonása. A *HS2-ben* rejlő megközelítés, amely az alkotmányos alapokmányokon *kívüli* összefüggésekben bevett bírói gyakorlatot tükrözi, inkább egy olyan alkotmányértelmezési módszertant jelent, amely - miközben nem tagadja a Parlament szuverenitását - a jogalkotói funkciót a jogszabályoknak a jogalkotói szuverenitás fogalmán *kívüli*, az alkotmányos rend más dimenzióira érzékeny módon történő érvényre juttatása szempontjából tételezi fel. Ez a megközelítés egyértelműen megmutatkozik egy olyan határozatban, mint az *Evans*,⁷³, amelyben a Legfelsőbb Bíróság az alkotmányos háromszögelés olyan folyamatába próbált bekapcsolódni, amely a szuverenitás, a jogállamiság és a hatalommegosztás alapvető elveit, amelyek az adott ügyben játékban voltak és feszültségben álltak egymással.⁷⁴

Ezért hiba úgy tekinteni az alkotmányos jogszabályokat (vagy rendelkezéseket), mint amelyek valamilyen módon elszakadtak a common law szélesebb körű megközelítésétől ezen a területen, beleértve azokat az eseteket is, amikor a jogszabályok - mint például az *Evans-ügyekben* - feszültségben állnak a nem törvényben rögzített alkotmányos értékekkel vagy jogokkal. Különösen nem szabad szem elől téveszteni azt az alapvető szempontot, hogy egy olyan alkotmányos rendben, amely továbbra is elismeri a jogalkotói elsőbbség fogalmát, de azt nem határozza meg kimerítően, a bíróságok végső feladata, hogy a jogszabályokat olyan módon érvényesítsék, amely megfelelően érzékeny az adott eset körülményeihez kapcsolódó alkotmányos elvekre. A Parlament szuverenitása definíció szerint az *egyik* ilyen elv lesz, amikor a jogalkotói akarat megnyilvánul, de gyakran nem ez lesz az egyetlen elv, amely szerepet játszik. Mindez arra vezethető vissza, hogy az alkotmányos jogszabályok vagy rendelkezések fogalmát az alapvető jogok, értékek és elvek common law általi kezelésének tágabb keretein belül kell értelmezni. Ez a keret ellenáll a világos vonalas megkülönböztetésnek, amelyhez *Laws LJ a Thoburn-ügyben* folyamodott, nem utolsósorban azért, mert nem minden szokásjogi alkotmányos jogot tekintenek egyformán fontosnak, ami azt jelenti, hogy amikor ilyen jogokról van szó, a bíróságoknak elkerülhetetlenül a súlyukkal kapcsolatos kérdésekkel kell foglalkozniuk, nem pedig azzal, hogy egyszerűen meghatározzák, hogy a jog vagy nem

---

⁷³ *R (Evans) kontra Attorney General* [2015] UKSC 21, [2015] AC 1787.

⁷⁴ A határozat - és különösen Lord Neuberger ítélete, amely a vonatkozó jogszabályi rendelkezést merész értelmezésnek vetette alá - jelentős vitát váltott ki. Az élesen ellentétes nézőpontokat lásd TRS Allan, "Law, democracy, and constitutionalism: reflections on *Evans v Attorney General*" (2016) 75 *CLJ* 38 és C Forsyth és R Ekins, "Judging the Public Interest: The rule of law vs the rule of courts" (London, Judicial Power Project, 2015). *Evans*szel máshol részletesen foglalkoztam: M Elliott, "A tangled constitutional web: The black-spider memos and the British constitution's relational architecture" [2015] *Public Law* 539.

nem "alkotmányos".⁷⁵ Amint felismerjük, hogy nincs okunk arra, hogy miért ne lehetne hasonló elemzési keretet alkalmazni a státútumokra is - így szükségessé válik annak alkotmányos "súlyának" meghatározása, és így az ellenállásának mértéke, hogy más normák kiszorítsák, akár a státútumokban, akár a common law-ban találhatóak -, az alkotmányos jogalkotás fogalma finomabbá és használhatóbbá válik.⁷⁶

VI. A *Factortame* és a *HS2* összehasonlítása

Az érvelés konkretizálása érdekében és annak konkrétabb megfogalmazása érdekében hasznos megvizsgálni, hogyan alkalmazható két különböző eset - a *Factortame* és a *HS2* - körülményei között.

- amelyben az uniós jog hazai alkotmányos státuszával kapcsolatos kérdések voltak a tét. Amint arra fentebb rámutattunk, az alkotmányos törvényi rendelkezések néha már létező alapvető alkotmányos elveket kodifikálnak vagy tükröznek, és ebben az esetben a rendelkezés alkotmányosságának tényét és mértékét ennek fényében kell értelmezni és meghatározni.

Ugyanez nem mondható el az ECA egészéről vagy az abban foglalt egyes rendelkezésekről. Nincs olyan, már létező vagy eredendő hazai alkotmányos elv, amely értéket tulajdonítana az Egyesült Királyság uniós tagságának vagy annak a gondolatnak, hogy az uniós jognak bármilyen fokú elsőbbséget kellene élveznie a nemzeti joggal szemben. A *Factortame-ügyben szóban forgó* konkrét jogok - a letelepedés szabadságának - sincs közvetlen hazai alkotmányos analógja. Ebből következik, hogy bármilyen alkotmányos státusszal is rendelkezik az ECA (és így az uniós jog), ez nyilvánvalóan nem abból a tényből ered, hogy az ECA pusztán kodifikál vagy tükröz valamilyen eredendő alapvető alkotmányos rendelkezést. Ugyanakkor azonban az ECA természetesen azt eredményezi, hogy az egyének jogokat szereznek - beleértve a *Factortame* ügyben szóban forgó jogot is -, és az általános common law alkotmányos elve, amely a jogszerűség elvén keresztül jut kifejezésre, azt mondja ki, hogy az egyéni jogokat nem szabad könnyen úgy tekinteni, hogy azokat jogszabály eltörli vagy megszünteti. Így az ECA, bár nem rögzít olyan intézményi rendelkezéseket vagy konkrét jogokat, amelyek mindig összhangban vannak a common law alkotmányával, legalábbis általános szinten összhangban van, mivel a common law alkotmányának az egyéni jogok védelmére vonatkozó általános elkötelezettségét alkalmazza a törvényhozás alkalmi beavatkozásával szemben.

Nyilvánvaló azonban, hogy a common law nem minden egyéni jogot őriz egyforma féltékenységgel - gondoljunk például a common law által a bírósághoz való hozzáférés joga tekintetében tanúsított különös éberségre⁷⁷ -, és a *Factortame*-ot nehéz lenne másra hivatkozva magyarázni, mint a common law általános ellenszenvének bírói elismerésére az egyéni jogok véletlenszerű elmozdulásával szemben. Egyértelmű tehát, hogy az Európai Parlament által az Európai Számvevőszékben az uniós jog és az abból eredő jogok iránti különleges elkötelezettséget

---

⁷⁵ Egyesek, mint például a bírósághoz fordulás joga, különösen nagy súlyt kapnak, és ennek megfelelően különösen ellenállnak a jogalkotásból való kiszorításnak.

⁷⁶ Az alkotmányos státútumok további tárgyalása Sir John Laws e kötetben található fejezetében található.

⁷⁷ Az e jogok a szokásjogban tulajdonított súlyt az olyan ügyek mutatják, mint az *Anisminic Ltd kontra Foreign Compensation Commission* [1969] 2 AC 147, *Evans* (73. sz.) és az *R (UNISON) kontra Lord Chancellor* [2017] UKSC 51, [2017] 3 WLR 409. sz. ügyek. A bírói vélemények azonban nem egységesek a jog jogalkotási korlátozással szembeni ellenállásának mértékét illetően, amint azt Leggatt J és Sales LJ ellentétes ítéletei is mutatják (a Divisional Court és a Court of Appeal) *R (Privacy International) kontra Investigatory Powers Tribunal* [2017] EWHC

114 (Admin), [2017] 3 All ER 1127 (Divisional Court); [2017] EWCA Civ 1868 (Court of Appeal)
ügyekben hozott ítéleteiből.

a *Factortame*-ről szóló döntés magyarázatának részét kell képeznie. A Parlament az ECA elfogadásával jelezte, hogy jelentős alkotmányos újítást kíván végrehajtani azáltal, hogy az uniós jognak hazai joghatást és (legalábbis bizonyos mértékű) elsőbbséget biztosít. Nincs ok arra, hogy a bíróságok miért ne vegyék figyelembe ezt a szándékot annak meghatározásakor, hogy az ECA és ezáltal az uniós jog milyen mértékben áll ellen annak, hogy más jogszabályok felülírják, hatályon kívül helyezik vagy más módon kiszorítsák. Így amikor a Lordok Háza a *Factortame* ügyben hozott ítéletében arra a következtetésre jutott, hogy a Merchant Shipping Act 1988 egyes, az uniós joggal csupán hallgatólagosan összeegyeztethetetlen jogszabályi rendelkezéseit nem kellett volna úgy tekinteni, hogy azok felülírják az ECA 2. szakaszának (4) bekezdését, aminek következtében a 2. szakasz (4) bekezdésében foglalt szabály továbbra is érvényesül, és a Szerződés vonatkozó rendelkezéseinek elsőbbséget biztosít.

Nem kell azonban ezt az uniós jog "győzelmeként" és ezáltal a parlamenti szuverenitás "veszteségeként" elkönyvelni. A törvényhozói szándék kellően egyértelmű megnyilvánulásának hiányában a Lordok Háza szabadon következtethet arra, hogy a Parlament 1988-ban nem kívánta megzavarni az ECA 2. szakaszának (4) bekezdését. Ennek egyik megértési módja, ha ezt azon elv szempontjából tekintjük, hogy a bíróságok lehetőség szerint úgy értelmezik a különböző törvényi rendelkezéseket, hogy azok egymással összhangban legyenek.⁷⁸ Ahogy Alison Young fogalmaz: "Az alkotmányos és a rendes jogszabályok közötti ütközések elemzésekor még erősebb az a vélelem, hogy a Parlament nem kívánta volna hallgatólagosan hatályon kívül helyezni a korábbi jogszabályi rendelkezéseket, mint ami két rendes jogszabály közötti ütközésre vonatkozik."⁷⁹ Így tekintve, az ECA alkotmányos alapvetése - amely következtetés jogosan alapszik jelentős részben arra, hogy mit tekintettek a Parlament szándékának az ECA elfogadásakor - feljogosítja a bíróságokat annak feltételezésére, hogy a Parlament nem törekedne véletlenül annak felülírására vagy hatályon kívül helyezésére, és ezért nagyon egyértelmű rendelkezés hiányában nem kell az ilyen felülírásra vagy hatályon kívül helyezésre irányuló szándékot feltételezni. És természetesen a *Factortame* ügyben a Lordok Háza nem találkozott a Merchant Shipping Act ilyen egyértelmű rendelkezésével.

A Legfelsőbb Bíróság által a *HS2-ügyben* vizsgált helyzet jelentősen különbözik ettől. Ott, mint már láttuk, a Bíróság megvizsgálta az Európai Alkotmány létrehozásáról szóló törvény - amelyet helyesen "alkotmányos eszköznek" tekintett - és a Bill of Rights (9. cikke) közötti kapcsolatot, amelyet szintén - szintén helyesen - ilyen eszköznek tekintett. Azonban, bár mindkét eszköz joggal tekinthető alkotmányosnak, az *indokok*, amelyek alapján így jellemzik őket, eltérnek egymástól - és, ami döntő fontosságú, ezek az indokok relevánsak az alkotmányos súlyuk, és így a hatályon kívül helyezésükkel szembeni ellenállásuk mértékét illetően. Amint fentebb említettük, a parlamenti szándékot önmagában fontos tényezőnek kell elismerni az ECA vonatkozásában, mivel ez a jogszabály nem rögzít olyan alkotmányos értékeket vagy rendelkezéseket, amelyek a common law-ban mély visszhangot keltenének. A Bill of Rights 9. cikke ezzel szemben igen, ami azt jelenti, hogy a common law-ban való normatív megvásárlása központi jelentőségű az alkotmányosság ténye és mértéke szempontjából. Ez nem azt jelenti, hogy tagadjuk, hogy jelentéktelen, ha egy ilyen alkotmányos érték jogalkotói elismerésben is részesül - elvégre az alkotmányos alapvetés csak akkor erősödhet meg, ha egy adott rendelkezés, érték, jog vagy elv normatív rezonanciával bír és demokratikusan is támogatott -, de egyértelműen arról van szó, hogy a Bill of Rights 9. cikkében meghatározott érték alapvetése legalábbis részben másból ered, mint a jogalkotói szándékból. Ilyen körülmények között a helyzet, amellyel a bíróság szembesül, némileg hasonlít ahhoz, amely akkor merül fel, amikor a bíróságnak

---

⁷⁸ Young (61. o.), 2. fejezet; F Ahmed és A Perry, "The quasi-entrenchment of constitutional statutes".

⁷⁹ Young (61. o.), 42. o.

értelmezni (például) egy elűzési záradékot. A központi kérdésnek, mint mindig, most is annak kell lennie, hogy a Parlament kinyilvánította-e a vonatkozó alkotmányos érték felülírásának szándékát; a kérdéses alkotmányos érték mélysége azonban nagy befolyással bírhat annak meghatározásakor, hogy a vonatkozó szándékot felismerhetőnek tekintik-e.

A különbség a *HS2* esetében természetesen az, hogy a potenciálisan ellensúlyozó szándékot tartalmazó jogszabályt *magát* alkotmányos eszköznek tekintették. Ez nem változtatja meg alapvetően a szóban forgó feladat elemzési jellegét, amely továbbra is annak meghatározására összpontosít, hogy a kérdéses jogszabály (itt az ECA) úgy értelmezendő-e, mint a más alkotmányos rendelkezés/érték felülírására irányuló parlamenti szándék bizonyítéka, amellyel vitathatóan feszültségben áll. E feladat teljesítésének módját azonban befolyásolhatja az, hogy milyen mértékben vagyunk elkötelezettek a szóban forgó különböző átfogó alkotmányos értékek iránt. Ha például a Parlament szuverenitását - és a demokrácia (egy bizonyos formája) iránti elkötelezettséget, amelyet ez jelent - az alkotmány uralkodó elvének tekintjük, akkor elvárható, hogy a bíróság különös súlyt tulajdonítson az ECA 2. szakaszának (4) bekezdésében meghatározott elsőbbségi szabálynak, és így e rendelkezésben olyan jogalkotói elkötelezettséget vélelmezzon, amely a látszólag ellentmondó jogszabályi rendelkezések és alkotmányos értékek felülírására irányul, ha nem is minden, de a legtöbb esetben. E nézet alapján ritkán, vagy egyáltalán nem jutnánk arra a következtetésre, hogy az ECA-nak engednie kellene egy szokásjogi alkotmányos értéknek, mivel túlnyomó jelentőséget tulajdonítanánk annak, hogy a Parlament akarata, amint az az ECA 2. szakaszának (4) bekezdésében megnyilvánul, maximálisan érvényesüljön. Ennek eredményeképpen arra a következtetésre juthatnánk, hogy egy alapvető alkotmányos értéket rögzítő törvényi rendelkezésnek engednie kell az ECA 2. szakaszának (4) bekezdéséből, ha a vonatkozó értéket rögzítő rendelkezésben nincs egyértelmű bizonyíték a Parlament azon szándékára, hogy az értéket különleges erővel ruházza fel. Ebben a paradigmában tehát a jogalkotói szándékra való odafigyelés a kulcs, a parlamenti szuverenitáson kívüli alkotmányos elvek és értékek nagyon is másodlagos szerepet játszanak.

Ezzel szemben, ha az alkotmányos rendszert más szemszögből vizsgáljuk - a parlamenti szuverenitást nem úgy használjuk, mint egy lencsét, amelyen keresztül minden mást meg kell törni, hanem egy gazdag normatív rend szempontjából, amelynek a szuverenitás csak az egyik összetevője -, a kép jelentősen megváltozik. Például sokkal kevésbé lennénk hajlandóak úgy értelmezni egy olyan rendelkezést, mint a 2. szakasz (4) bekezdése, mint amely lehetővé teszi az uniós jog számára, hogy a common law alkotmányos alapértékei fölé kerekedjen, és sokkal inkább hajlamosak lennénk úgy kezelni az ilyen értékeket rögzítő jogszabályokat, mint amelyek olyan fokú alapvetést élveznek, amely meghaladja azt, amellyel maga az ECA rendelkezik. Ebben a paradigmában viszonylag kevésbé aggódnánk - de nem lennénk aggályosak - a parlamenti szándék miatt, és viszonylag inkább azzal foglalkoznánk, hogy az egymással versengő jogszabályi és egyéb normák milyen mértékben rezonálnak a common law alkotmányban rejlő értékekkel. Ez a két nézet nem fogadja el, illetve nem utasítja el a Parlament szuverenitását. A két nézet azonban másként fogalmazza meg ezt az alkotmányos elvet, és lényegében nem a létezéséről, hanem az alkotmányos rendben elfoglalt helyéről és jelentéséről nem értenek egyet.

VII. Tanulságok

Mindez éles megvilágításba helyezi azt a kapcsolatot, amelyet az alkotmány *törvényi és veleszületett* dimenzióinak tekinthetünk. Egy ismerős és viszonylag egyszerű forgatókönyv akkor merül fel, amikor a törvényi rendelkezések ütközni látszanak a common law alapjogokkal. Ilyen körülmények között a bíróságok rendelkezésére álló értelmezési

mechanizmus jól ismert, még ha annak határai vitatottak is. Az uniós jog elsőbbsége által felvetett kérdések azonban két okból is bonyolultabbak. Először is, felmerül annak a lehetősége, hogy a *jogalkotott alkotmány* egy eleme (az ECA formájában) feszültségbe kerül *más alkotmányos* elemekkel.

jogszabály (mint a *Factortame*). Másodszor, fennáll annak a lehetősége, hogy a *törvényi alkotmány* egy rendelkezése (megkülönböztetve a különleges alkotmányos értékkel nem rendelkező törvényi rendelkezéstől) feszültségben áll a *törvényi alkotmány* egy másik rendelkezésével, amely szintén vonatkozhat az *alkotmányos rend* valamely *veleszületett elemére* (mint a *HS2* esetében). Mindkét kérdés háttérében az a további bonyolító tényező áll, hogy a veleszületett és a törvényes alkotmány közötti különbségtétel szükségszerűen nem teljes, mivel a törvényes alkotmány normatív legitimitását a veleszületett alkotmánynak a Parlament szuverenitása és így a Parlament által hozott jogszabályok szentsége iránti elkötelezettségéből eredezteti. Az uniós jog elsőbbségének figyelembevételével kapcsolatos kérdések tehát élesen felszínre hozzák az Egyesült Királyság alkotmányos rendjének természetét, tekintettel azokra az egymást keresztező kérdésekre, amelyek a Parlament, az általa hozott jogszabályok és a szuverenitás helyével kapcsolatban merülnek fel.

E bonyolultság ellenére azonban a bíróságok feladata továbbra is olyan feladat, amelyet egyszerűen meg lehet fogalmazni, még ha nem is lehet hasonlóan teljesíteni. Ez a feladat az, hogy a jogszabályokat úgy értelmezzék és érvényre juttassák, hogy kellően figyelembe vegyék az alkotmányos normákat. E megközelítés alapján a House of Lords az 1988. évi Merchant Shipping Act olyan rendelkezéseivel szemben, amelyek összeegyeztethetetlenek voltak a közvetlenül hatályos uniós joggal, helyesen állapította meg, hogy az ECA 2. szakaszának (4) bekezdésében foglalt elsőbbségi szabály nem változott. Ezt nem azért tették helyesen, mert az ECA bármilyen durva értelemben alkotmányos jogszabály volt, a Merchant Shipping Act pedig nem, hanem azért, mert az ECA-t megillető alkotmányos alapvetés - többek között a benne megnyilvánuló parlamenti szándék következtében - feljogosította a bíróságot arra a következtetésre, hogy az ECA által az uniós jognak biztosított elsőbbséget a későbbi jogszabályok nem sértik, amelyek nem tettek kísérletet kifejezetten, konkrétan vagy más módon egyértelműen az elsőbbségi szabály elmozdítására. Hasonlóképpen, Lord Neuberger és Lord Mance a *HS2-ügyben* helyesen ismerte el, hogy az ECA-t - annak ellenére, hogy hajlandóak voltak azt "alkotmányos eszközként" jellemezni - nem kell úgy tekinteni, hogy az uniós jog elsőbbséget élvez *minden* pusztán hallgatólagosan összeegyeztethetetlen nemzeti joggal szemben. Ahogyan a Merchant Shipping Act-et is annak az alkotmányos kontextusnak a fényében kellett értelmezni és érvényre juttatni, amelynek az ECA axiomatikus részét képezte, úgy magát az ECA-t is a (más) alkotmányos jogszabályok és elvek hálózatára való hivatkozással kell értelmezni és érvényre juttatni, amelyen belül elhelyezkedik. A végeredmény az, hogy a Parlament az ECA 2. szakasza (4) bekezdésének hatálybalépésével olyan erős alkotmányos normát hozott létre, amely a jogszabály-értelmezés és -megítélés folyamatát meghatározó alkotmányos keret részévé vált. Ugyanakkor azonban *magát a 2. szakasz (4) bekezdésében meghatározott alkotmányos normát* ugyanezen alkotmányos keretre való hivatkozással kell értelmezni és érvényre juttatni. Ily módon érthető, hogy az uniós jog miért kapott általános elsőbbséget a pusztán összeegyeztethetetlen nemzeti jogszabályokkal szemben, miközben az alapvető alkotmányos normák egyidejűleg úgy működhetnek, hogy a 2. szakasz (4) bekezdése által biztosított elsőbbség mértékét - megfelelően értelmezve - korlátozzák. A jogalkotott és a veleszületett alkotmányok így egyetlen egésznek két részét alkotják, a teljes alkotmányos kép csak akkor válik láthatóvá, ha megfelelően binokulárisan szemléljük.

Mit tanultunk tehát az uniós tagságból a hazai alkotmányról? És különösen, tanultunk-e olyan tanulságokat, amelyek az Egyesült Királyságnak a blokkból való kilépése után is relevánsak maradnak? Az utóbbi kérdésre a válasz kétségtelenül "igen": és a tanulságok nem csupán tartósan relevánsak, hanem mély betekintést engednek az Egyesült Királyság alkotmányos rendjének természetébe. Az alkotmányos rend számos paradoxonának egyike, hogy bár híres a rugalmasságáról, gyakran olyan fogalmakkal értelmezik, amelyek meglepő mértékű törékenységet és merevséget sugallnak. Gondoljunk

például Wade ragaszkodására, miszerint a Parlament nem élvezhet kiváltságot a törvényhozásban, például,

a hallgatólagos hatályon kívül helyezéssel szembeni védelmét⁸⁰ - vagy azt a hasonlóan kategorikus bizonyosságot, amellyel az "új nézet" hívei ragaszkodnak ahhoz, hogy ez lehetséges.⁸¹ Vagy vegyük egy másik példaként azt, ahogyan a parlamenti szuverenitás és a common law alkotmányosság viszonyáról szóló vita olykor megrögzött jelleget ölt, azt sugallva, hogy mindkét nézet veszélyt jelent a másikra nézve, és hogy így elkerülhetetlenül választani kell.

Az ebben a fejezetben kifejtett okok miatt az Egyesült Királyság uniós tagságának eredményeként felmerült alkotmányos kérdések az ilyen jellegű kérdéseket a legélesebb megvilágításba helyezték. Ez nem mindig eredményezett egyértelmű válaszokat. Sőt, ahogyan azt a fejezet elején megjegyeztük, ebben az összefüggésben jó adag ateoretikus pragmatizmusról van szó, amely az alkotmányos kérdések brit megközelítésének nagy részét jellemzi.

Ez könnyen kiderült abból, hogy mit mondtak - és mit nem mondtak - a *Factortame*-ügyekben mintegy 30 évvel ezelőtt, amelyekben, mint mondták, a Lordok Háza "teljesen szemet hunyt az alkotmányelmélet felett".⁸² És bár a Legfelsőbb Bíróság többsége a *Miller-ügyben* részletesebben foglalkozott az uniós jog természetével és státuszával kapcsolatos kérdésekkel, mint a Law Lords a *Factortame-ügyben*, aligha mondható el, hogy kristálytisztá beszámolót adtak volna arról, hogyan jutottunk oda, ahová jutottunk, mivel elemzésük, mint fentebb említettük, fontos tekintetben kétértelműséggel volt tele. Már maga az a tény is sokatmondó, hogy az egyértelműség vagy az elméleti tisztaság az Egyesült Királyság EU-tagsága alatt ennyire nehezen volt elérhető. Ez különösen rávilágít arra a korábban említett pragmatikus preferenciára, hogy "ami működik", és amely annyira jellemző az alapvető alkotmányos kérdések brit megközelítésére. Valóban, az e területen hozott számos ítéletben az *utólagos* érvelés mámorító illatát érezni, a politikailag szükséges eredmény - hogy az uniós jog a hazai joggal szemben elsőbbséget élvezzen - egyértelmű, a szükséges eredményt biztosító jogi elemzés pedig néha csak utólag jön.

Ennek fényében a brit alkotmánytörténet eme epizódjából levonható tanulságokat nem szabad túl sósan venni, mivel minden kísérlet a rendszerezésre, az általános elvek levonására és a bírói érvelés megismerésére elkerülhetetlenül bizonyos fokú következtetést, ha nem is spekulációt jelent. De akárhogy is legyen, az eléggé világos, hogy a levont *tanulságok* nem (csak) az uniós jog hazai státusza által felvetett konkrét kérdésekre vonatkoznak, hanem az Egyesült Királyság alkotmányának természetére, sokkal általánosabb és mélyebb értelemben. Bármi is maradjon bizonytalan, az egyértelmű, hogy az uniós jog és annak elsőbbsége az Egyesült Királyság alkotmánya által meghatározott feltételek mellett került be az Egyesült Királyság alkotmányába. Ez pedig azt mutatja, hogy a hazai alkotmányos rend képes - korábban fel nem ismert mértékben - elismerni a normák hierarchikus rendjét.

Bizonyos értelemben a hierarchikusan privilegizált normák azok, amelyek közvetlenül hatályos uniós jogot alkotnak. Alapjában véve azonban valójában a nemzeti jog egy rendelkezése, az ECA 2. szakaszának (4) bekezdése élvez kiemelt státuszt - ezt a státuszt azután kölcsönzik azok az uniós normák, amelyekre ráharap. Ezt a kiemelt státuszt többféleképpen lehet racionalizálni,

---

⁸⁰ Wade (27. o.).

⁸¹ Lásd pl. Sir Ivor Jennings, *The Law and the Constitution*, 5. kiadás (London, University of London Press, 1959); RFV Heuston, *Essays in Constitutional Law*, 2. kiadás (London, Stevens and Sons, 1964).

⁸² Wade (27. o.), 575. o.

beleértve azt az elképzelést, hogy a Parlament egyenesen immunizálta a 2. szakasz (4) bekezdését a hallgatólagos hatályon kívül helyezéssel szemben, valamint a *Thoburnban* megfogalmazott alkotmányos státútum fogalmát. Mindkét megközelítés azonban indokolatlanul merev. A 2. szakasz (4) bekezdésének kiemelt státuszát nem másként értelmezni, mint a parlamenti szándék mechanikus, kuriális végrehajtásaként, nem indokolható a rendelkezés nyelvezetével, és ellentmondásban áll a többség *Miller-ügyben* végzett elemzésével, amely az ECA státuszát annak "alkotmányos jellegéhez" köti. Eközben a *Thoburn-ügyben* végzett elemzés túl messzire megy a másik irányba, és az ECA státuszát olyan kérdésként kezeli, amely kizárólag a common law alkotmányra tartozik, és amelyben a jogalkotói szándéknak nincs szerepe. Mindkét nézet hibája az, hogy a jogalkotói szándékokra és a common law-ra való összpontosításuk indokolatlanul szűklátókörű elemzést eredményez, amely nem veszi kellőképpen figyelembe a jogalkotás és az alkotmány veleszületett aspektusai közötti kapcsolatot. Ha megfelelően kerek megközelítést alkalmazunk, a kép világosabbá válik, és a kérdés, hogy az uniós jog enged-e más normáknak, a konkurens normák alkotmányos súlyának elemzésén múlik a 2. szakasz (4) bekezdésének elsőbbségi szabályához képest. Ez az elemzés, amennyiben releváns, mind a parlamenti szándékot, mind pedig az esetlegesen fennálló, nem jogszabályban rögzített alkotmányos értékeket figyelembe veszi. Mindez nem ellentétes a parlamenti szuverenitás fogalmával. A kérdés mindig az, hogy az uniós jognak az adott eset körülményei között való érvényesülése összhangban van-e a jogalkotói szándékkal vagy sem. E kérdés megválaszolása során azonban a bíróságnak elkerülhetetlenül meg kell próbálnia kideríteni a Parlament szándékát, és ehhez nemcsak a jogszabály szövegére, hanem a tágabb alkotmányos összefüggésekre is támaszkodnia kell.

Kiderül tehát, hogy ha azt szeretnénk megérteni, hogy az Egyesült Királyság alkotmányos rendszere hogyan és milyen mértékben alkalmazkodott az uniós jog elsőbbségéhez, akkor nem áll rendelkezésre egyetlen megoldás. A válasz ehelyett az íratlan alkotmány finom és néha átláthatatlan működésében rejlik: egy olyan alkotmányban, amelynek törvényi és belső alkotóelemei bonyolult kapcsolatban állnak egymással, és amelynek lényegi természetét csak akkor lehet megfelelően értékelni, ha ezeket az alkotóelemeket úgy értelmezzük, mint amelyek egyetlen, ha nem is mindig teljesen összefüggő egészet alkotnak. Az, hogy az Egyesült Királyság jogrendszerének az európai jogrenddel való kölcsönhatása kellett ahhoz, hogy a hazai alkotmánnyal kapcsolatos igazságok egy részét feltárja, talán paradoxon, bár ez egybecseng a brit szokásokkal, amelyek szerint a nehéz alkotmányos kérdésekkel, amelyek messze nem előre jelzettek, csak akkor foglalkoznak, ha a szükség úgy kívánja. Most azonban, hogy a vonatkozó kérdésekkel szembesültünk, bármennyire is elliptikusan, a válaszok még jóval az Egyesült Királyság EU-tagságának megszűnése után is aktuálisak maradnak.